ที่ระลึก

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ)

คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ

ณ เมรุวัดศาลาขาว

ตำบลตลุก อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

วันจันทร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๓๐ น.

กำหนดการ
พระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ)
นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ

วันศุกร์ที่ ๘ – วันอาทิตย์ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒
ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาธรรมสังเวช วัดศาลาขาว
ตำบลตลุก อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

เวลา ๒๐.๐๐ น.	พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ (ขึ้น ๗ เดือน ๓)

เวลา ๑๑.๐๐ น.	ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์
เวลา ๑๓.๐๐ น.	มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์
	พระสงฆ์สวดมาติกา-บังสุกุล
เวลา ๑๔.๓๐ น.	ทอดผ้าบังสุกุล
เวลา ๑๕.๓๐ น.	พระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ)

ที่ระลึก

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ)

คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ

ชาตะ วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

มรณะ วันอังคารที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑

รวมสิริอายุ ๙๔ ปี

บุตร-ธิดา-หลานและญาติพี่น้อง
พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน เพื่ออุทิศบุญกุศลจากการพิมพ์หนังสือนี้ให้แก่
คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๒๓๕๒๑

สำนักพระราชวัง

๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

พระราชทานเพลิงศพ นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดศาลาขาว อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

วันจันทร์ ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๓๐ น. พระราชทานเพลิง

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ เพื่อทราบ ติดต่อขอรับกล่องเพลิงพระราชทานที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ไปปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเพลิงศพ **นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ** ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม เป็นเกียรติอันสูงสุดแก่ผู้วายชนม์และวงศ์ตระกูลอย่างหาที่สุดมิได้

หากความทราบโดยญาณวิถีถึงดวงวิญญาณของ **นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ** ได้ด้วยประการใดในสัมปรายภพคงจะมีความปลาบปลื้มซาบซึ้งเป็นล้นพ้นในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติอันสูงยิ่งในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

ข้าพระพุทธเจ้าผู้เป็นบุตร ธิดา และหลานๆ ขอพระราชทานกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ และจะเทิดทูนไว้เหนือเกล้ากระหม่อมเป็นสรรพสิริมงคลแก่ข้าพระพุทธเจ้า และวงศ์ตระกูลตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า บุตร-ธิดา-หลาน

ประวัติคุณแม่อิม
อิ่มใจ วัฒนะโชติ

บิดา-มารดา นายอ๋า–นางน้อย แซ่โค้ว
เป็นหลานคนแรกของนายฮง-นางพวง แซ่เล้า

สัญชาติ ไทย

การศึกษา สอบเทียบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เกียรติคุณ "แม่ดีเป็นศรีของชาติ" ประจำปี ๒๕๕๙
สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ ร่วมกับ
สภายุวพุทธิกสมาคมแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์

อาชีพ ค้าขาย

คู่สมรส นายระยอง วัฒนะโชติ (ถึงแก่กรรม)

จำนวนบุตร ๘ คน ชาย ๓ คน หญิง ๕ คน
บุตรบุญธรรม ๑ คน

๑. นางสุนันทนา โคเฮน
๒. นางจิรนันท์ ภิญโญวงษ์
๓. นายปุญญวัฒน์ วัฒนะโชติ (ถึงแก่กรรม)
๔. นางประภาพรรณ วัฒนะโชติ
๕. นายจเร วัฒนะโชติ
๖. นางวันทิวา กิตติวัฒน์
๗. นางสาวทิวาวัน วัฒนะโชติ
๘. นายคุณวุฒิ วัฒนะโชติ
๙. นายอนันต์ วัฒนะโชติ (เชลงนาท) (ถึงแก่กรรม)

จำนวนหลาน ๙ คน (ขุนศึกตระกูล อ) มีรายชื่อดังนี้

๑. เอิง - นางสายสัมพันธ์ คีรีรัตน์

๒. แอ๊ป - นางสาวธีรวัลย์ ภิญโญวงษ์

๓. อร - นางสาวผัสพร ภิญโญวงษ์

๔. เอม - นางสายลดา พงศ์พิพัฒน์

๕. อูน - นายปัตยะ วัฒนะโชติ

๖. อุ้ย - นางสาวสายฤดี บุตรศรี

๗. เอิร์ล - นายอิสรา วัฒนะโชติ

๘. เอิร์ท - นายปัฐวี วัฒนะโชติ

๙. เอ - นายนิพัฒน์ สุขเลิศ

จำนวนเหลน ๓ คน รายชื่อดังนี้

๑. เอย - เด็กหญิงพรชลี คีรีรัตน์

๒. อาร์เธอร์ - เด็กชายคีต์ธารา คีรีรัตน์

๓. แอลเจ - เด็กชายนที พงศ์พิพัฒน์

ส่งแม่ขึ้นสู่สรวงสวรรค์อันบรรเจิด

แม่ชาตะ สิบเอ็ด ธันวามาส มรณชาต สิบสาม กาลสิ้นสูญ
ทั้งลูกหลาน ต่างโศกเศร้า เฝ้าอาดูร ใครเกื้อกูล พี่น้อง นองน้ำตา
"แม่ดีเป็นศรีของชาติ" ประกาศก้อง ด้วยเห็นพ้อง "เอกลักษณ์" ผู้สรรหา
เป็นสุขปลื้ม ปริ่มใจ ของมารดา สองพันห้าร้อย ห้าสิบเก้า เราภูมิใจ
ได้พาแม่ ท่องเที่ยว ตามประสงค์ แม่จำนง เดินทาง ที่แห่งไหน
เพียงแม่เอื้อน วาจา ลูกพาไป แม้จะไกล สุดเอเชีย ไม่เพลียเลย
มาครั้งนี้ สุดท้าย ปลายเชียงใหม่ อำเภอไชย ปราการ อยากเฉลย
แม่ปวดท้อง ร้องครวญคราง อย่างไม่เคย ปริปากเผย เจ็บปวด เหลือจะทน
ตั้งใจ จะพาแม่ รีบกลับบ้าน แต่ต้องเข้า โรงพยาบาล ถึงสองหน
แพทย์ช่วยกัน รักษา ดวงกมล แม่หลุดพ้น นิราศทุกข์ สุขอมร
แม่จำ อิติปิโส พุทโธสุข จะพ้นทุกข์ ยิ่งสุข สโมสร
แม่ได้พบ ถิ่นฐาน ทรัพย์บวร หนทางจร ปลื้มปีติ ดำริงาม
ทานศีล สมาธิ บ่มปัญญา เราเกิดมา ย่อมมี สี่คนหาม
จงกำหนด ลมหายใจ ทุกโมงยาม ชีวิตงาม แสนสุข หมดทุกข์ใจ
ชีวิตนี้ สามคนแห่ นั้นแน่นัก เรื่องไตรลักษณ์ อนิจจัง หาเที่ยงไม่
ทั้งทุกขัง อนัตตา พาเรียงไป หลีกไม่ได้ จงสงบ พบผลบุญ
หนึ่งคนนั้น นั่งแคร่ สองคนพาเรา ติดตามเฝ้า ช่วยเหลือ คอยเกื้อหนุน
ที่ตามติด ชิดเรา คือบาปบุญ ดวงจิตหมุน ชีวิตจบ ภพนิรันดร์
กราบส่งแม่ อิ่มใจ วัฒนะโชติ สู่สถาน อันรุ่งโรจน์ สรวงสวรรค์
แม่จำแม่ แม่ท่องเที่ยว ดินแดนมหัศจรรย์ มีนางฟ้า เทวัญ เป็นเพื่อนคุย

ประภาพรรณ วัฒนะโชติ

ความภาคภูมิใจของ
คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ

นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ

"แม่ดีเป็นศรีของชาติ" ประจำปี ๒๕๕๙

สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ

ร่วมกับสภายุวพุทธิกสมาคมแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์

นางอิ่มใจ วัฒนะโชติ
"แม่ดีเป็นศรีของชาติ" ประจำปี ๒๕๕๙

คุณสมบัติที่สมควรได้รับการยกย่องเป็น "แม่ดีเป็นศรีของชาติ"

คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นคนซื่อสัตย์ ยุติธรรม อุปนิสัยตรงไปตรงมา ประพฤติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ไม่บิดพลิ้ว ไม่ชอบการคดโกง คุณแม่มีอาชีพค้าขาย และเปลี่ยนมาทำนาอยู่หลายปี หลังจากสามีเสียชีวิต เมื่อคุณแม่มีอายุมากขึ้น ไม่มีใครช่วยทำนา จึงเลิกทำนา หลังจากนั้นมีคนนำสลากกินแบ่งรัฐบาลมาให้ช่วยจำหน่ายเป็นงานอดิเรก แก้เหงา คุณแม่จึงเพลิดเพลินกับการจำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล เพราะได้เดินทางไปพบปะผู้คน ได้พูดคุย ทักทาย ได้คิดเลข และได้ออกกำลังกาย ทำให้คุณแม่มีสุขภาพแข็งแรง สุขภาพจิตดีกว่าบุคคลในวัยเดียวกัน การเดิน การทำงาน ของคุณแม่จึงคล่องแคล่ว แข็งแรงดีมาก แม่จำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาลจนถึงคณะรัฐบาลประกาศยกเลิกให้สิทธิ์ เนื่องจากอายุเกิน ๘๐ ปี

คุณแม่รู้จักวัฒนธรรมอันดีงาม อบรมสั่งสอนลูก ๆ ให้รู้จักลำดับญาติพี่น้อง รู้จักเคารพนบนอบญาติผู้ใหญ่ตามลำดับก่อนหลัง วัฒนธรรมใดที่เคยประพฤติปฏิบัติ คุณแม่จะพยายามบอกเล่าผ่านเรื่องราว เพื่อให้ลูก ๆ รู้จักปฏิบัติอย่างถูกต้อง สอนให้ประพฤติดีในสังคม ละเว้นสิ่งไม่ดีทั้งหลาย

เนื่องจากคุณแม่เป็นภรรยาข้าราชการครู จึงได้อยู่ใกล้ครู ใกล้ชิดการศึกษา ได้เห็นความสำคัญของการศึกษา คุณแม่จึงดูแลลูกด้วยความรัก ความห่วงใย และพยายามให้ลูก ๆ ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน คุณแม่ได้กวดขันการอ่านหนังสือ การทำการบ้าน และการเรียนของลูกเป็นอย่างดี คอยติดตามข่าวการศึกษา ข่าวการสอบชิงทุนการศึกษา แล้วสนับสนุนลูก ๆ ให้สอบชิงทุนการศึกษา คุณแม่ยังเผื่อแผ่ความเมตตาไปยังลูกหลาน และบุคคลอื่น ๆ ที่สนใจ รักการเรียน แต่พ่อแม่ขาดแคลนทุนทรัพย์ด้วย เมื่อมาหาคุณแม่ คุณแม่ก็จะให้ความช่วยเหลือ เช่น พาไปสมัครเรียน ไปสมัครสอบ ช่วยค่าเสื้อผ้า และค่าหนังสือ เป็นต้น บางคน

หมายเหตุ: คัดลอกจากหนังสือแม่ดีเป็นศรีของชาติ ประจำปี ๒๕๕๙

คุณแม่พาเข้าไปฝากเรียนที่กรุงเทพฯ และมอบให้ลูก ๆ ของคุณแม่ที่โตแล้วคอยดูแลให้ คุณแม่ได้ดำเนินการหาโรงเรียนให้เรียน พร้อมทั้งให้ที่อยู่อาศัยด้วย บางคนก็พาไปให้ลูก ๆ หาโรงเรียนให้ บางคนมอบให้ลูก ๆ เป็นผู้รับส่งไปโรงเรียนเป็นประจำ และยังมีอื่น ๆ อีกหลายกรณี

ลูกคนโตของคุณแม่เป็นพยาบาล คุณแม่และสามี พาญาติพี่น้อง และบุคคลในครอบครัวในหมู่บ้าน ที่เจ็บป่วยเข้ามารักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช โดยลูก ๆ ทุกคนต้องดูแลให้ที่พักอาศัยแก่ผู้ป่วยโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ลูก ๆ ช่วยกันดูแลบุคคลที่มาพักอาศัยเป็นอย่างดี ลูกสาวคนที่หกของคุณแม่ มีอาชีพเป็นพยาบาลโรงพยาบาลเลิดสิน ลูกสาวคนนี้ยังทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม กล่าวคือ เมื่อมีผู้เจ็บไข้ได้ป่วยจากหมู่บ้านมาขอความช่วยเหลือ ก็จะดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีเช่นกัน บางครั้งจ่ายเงินให้ด้วย เมื่อคนไข้มีเงินไม่เพียงพอ

ปัจจุบันแม้จะสูงวัยแล้ว แต่คุณแม่ยังคงไปร่วมในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนบางไก่เถื่อน (ตันติวิสิษฐ์ประชานุกูล) อยู่เสมอ บริจาคทรัพย์สิ่งของให้โรงเรียน มอบทุนการศึกษาให้นักเรียน และร่วมจัดตั้งกองทุนอาหารกลางวันให้กับโรงเรียนเป็นจำนวนมาก

เกี่ยวกับบุตร-ธิดา

บุตรคนที่ ๑ นางสุนันทนา โคเฮน (วัฒนะโชติ) อายุ ๗๔ ปี การศึกษา อนุปริญญาวิชาการพยาบาลและผดุงครรภ์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาชีพ ข้าราชการบำนาญ (อดีต อาจารย์สอนนักเรียนพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล)

บุตรคนที่ ๒ นางจิรนันท์ ภิญโญวงษ์ (วัฒนะโชติ) อายุ ๗๐ ปี การศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาครู อาชีพ ข้าราชการบำนาญ (อดีต ภัณฑารักษ์ ระดับ ๖ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

บุตรคนที่ ๓ นายปุญญวัฒน์ วัฒนะโชติ อายุ ๖๗ ปี การศึกษา นักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ปัจจุบันหายสาบสูญ)

บุตรคนที่ ๔ นางประภาพรรณ วัฒนะโชติ อายุ ๖๔ ปี การศึกษา ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปริญญาโท ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง อาชีพ ข้าราชการบำนาญ (ครู คศ.๒ ครูชำนาญการ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า)

บุตรคนที่ ๕ นายจเร วัฒนะโชติ อายุ ๕๙ ปี การศึกษา ปริญญาตรี วศ.บ. (โยธา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มธ.บ. (การจัดการงานก่อสร้าง) อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง นายช่างโยธาทั่วไป (อาวุโส) สังกัด ฝ่ายก่อสร้างที่ ๒ สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ ๙ สำนักงานแหล่งน้ำขนาดใหญ่ (ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ ๒) กรมชลประทาน

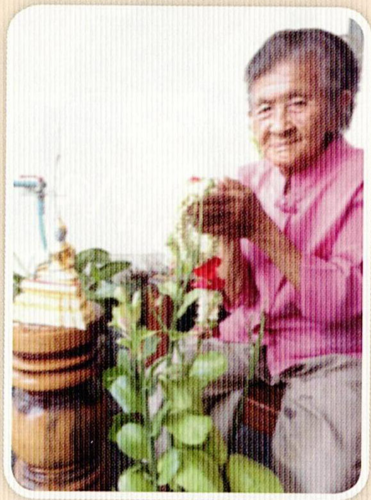
บุตรคนที่ ๖ นางวันทิวา กิตติวัฒน์ (วัฒนะโชติ) อายุ ๕๖ ปี การศึกษา ปริญญาตรี วิชาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญาโท วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสาธารณสุขศาสตร์ วิชาเอกพยาบาลสาธารณสุข คณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ หัวหน้างานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ฝ่ายสวัสดิการสังคม และประกันสุขภาพ โรงพยาบาลเลิดสิน

บุตรคนที่ ๗ นางสาวทิวาวัน วัฒนะโชติ อายุ ๕๒ ปี การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ ๓ อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว

บุตรคนที่ ๘ นายคุณวุฒิ วัฒนะโชติ อายุ ๕๐ ปี การศึกษา ปริญญาตรี ศศ.บ. รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อาชีพ รับราชการ ตำแหน่ง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเขาแก้ว อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

นางสุภาพร จิตรเอื้อตระกูล
ผู้อำนวยการโรงเรียนบางไก่เถื่อน (ตันติวิสิษฐ์ประชานุกูล)
ผู้เสนอเรื่อง

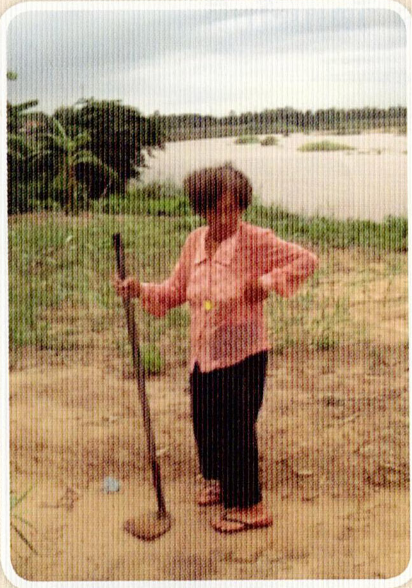
คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ

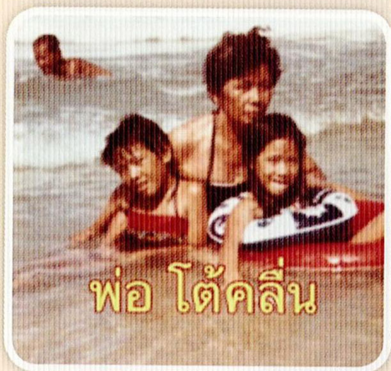
กิจกรรมประจำวัน คือ การเดินและขุดดิน

ส่งลูกสาวคนโต
เดินทางไปสหรัฐอเมริกา
พ.ศ. ๒๕๑๔

ตา ยาย หลาน

แม่-ลูก ขุดทราย

พ่อ โต้คลื่น

พ่อ แม่ ลูก หลาน

สาวน้อย เล่นน้ำทะเล

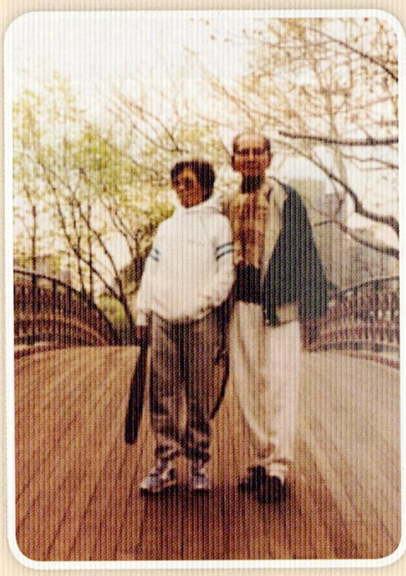

แม่กับพ่อเดินทางไปเที่ยว
สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๓๑

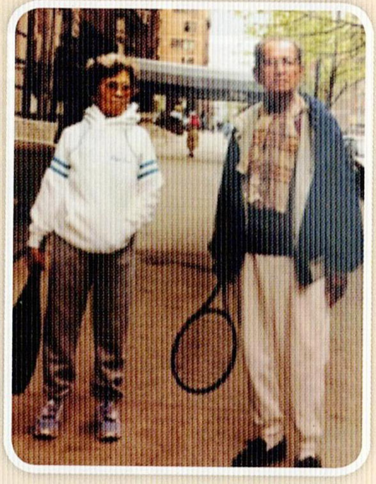

ภาพถ่ายครอบครัว

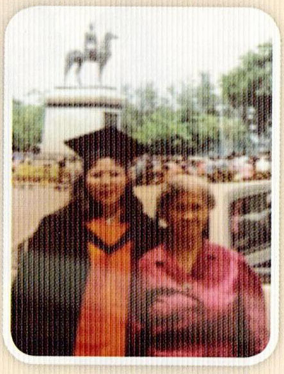
ภาพถ่ายกับลูกทั้ง ๗ คน

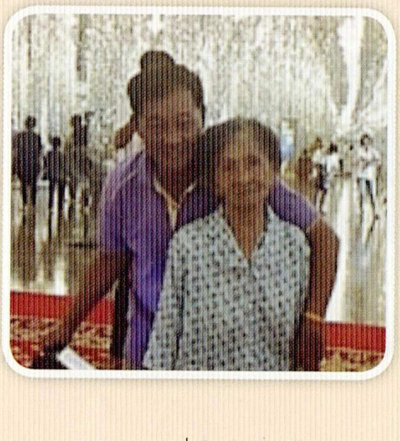

ภาพถ่ายกับหลานๆ

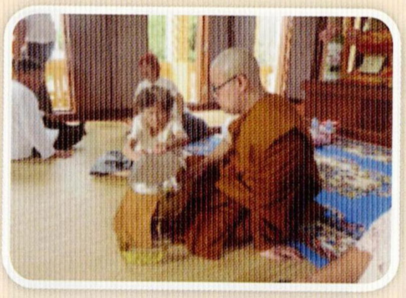
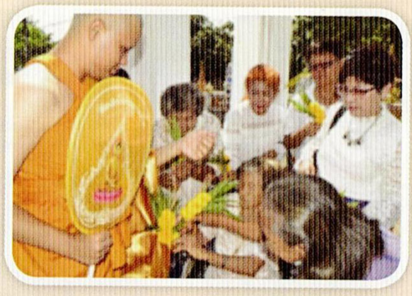
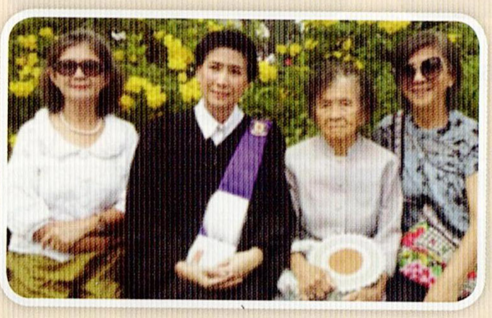

ทวดกับเหลนเอยและอาร์เธอร์

ทวด ๙๔ ปี
กับเหลนแอลเจ ๙ วัน

สวดพระอภิธรรม
ระหว่างวันที่ ๑๔-๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

วิธีสร้างบุญบารมี

พระนิพนธ์ใน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๙

วัดบวรนิเวศวิหาร

ธรรมทาน น้อมถวายเป็นพุทธบูชา เนื่องใน
วันมาฆบูชา พฤหัสบดีที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑
เพื่อให้มีอานิสงส์ ดำรงพระพุทธศาสนา
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหาสมณโคดม
ให้สถิตมั่นคง ดำรงยั่งยืน ในความเป็นศาสนาประจำชาติไทย
และแผ่ขยายไปยังมวลมนุษย์ทั้งหลายทั่วสากลโลก
ให้ได้รับความสุข สงบ สว่างใจ เข้าถึง มรรค ผล นิพพาน
ในชาติปัจจุบัน ในพุทธันดรนี้ด้วยเทอญ.

ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย และอานิสงส์แห่งธรรมทานในครั้งนี้
จงเป็นพลวปัจจัย ให้ผู้ร่วมจัดพิมพ์และผู้อ่านทุกท่าน จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย
ประสพสุขสมหวัง ในปรารถนาอันเป็นกุศลทั้งปวง
มีตนเป็นที่พึ่ง ยังประโยชน์ตนและท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท
เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน ในชาติปัจจุบัน โดยเร็วพลันเทอญ.

วิธีสร้างบุญบารมี

บุญ ความหมายของบุญ[1] คือ เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ และกุศลธรรม

มีพุทธพจน์ ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า "ท่านทั้งหลาย อย่ากลัวต่อบุญเลย เพราะคำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุข"

บารมี มาจากคำบาลีว่า "ปารมี" มีความหมายว่า "คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง" หรืออีกความหมายหนึ่งคือ "ความดีที่บำเพ็ญไว้, ข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน"

วิธีสร้างบุญบารมี หรือที่ตั้งแห่งการทำบุญในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ ๓ ขั้นตอน คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา[2] นิยมเรียกกันว่า "ทาน ศีล ภาวนา" ซึ่งการให้ทานหรือทำทานนั้น เป็นการสร้างบุญที่เป็นเบื้องต้นที่สุด ได้บุญน้อยที่สุดในการทำบุญทั้ง ๓ ขั้นนี้ ซึ่งไม่ว่าจะสร้างบุญด้วยการให้ทานมากมายเพียงไร ก็ไม่มีทางที่จะได้บุญมากกว่าการรักษาศีลไปได้ และถึงจะถือศีลเข้มข้นเคร่งครัดอย่างไร ก็ไม่มีทางจะได้บุญมากเกินไปกว่าการเจริญภาวนาไปได้ ฉะนั้นการเจริญภาวนา จึงเป็นการสร้างบุญบารมีที่มีกำลังสูงที่สุด ได้บุญบารมีมากที่สุด

---

[1] หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคำว่า "บุญ" ไว้ว่า บุญ คือ เครื่องชำระสันดาน, ความดี, กุศล, ความสุข, ความประพฤติชอบทางกาย วาจาและใจ, กุศลธรรม

[2] บุญกิริยาวัตถุ ๓ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ได้แก่ ๑) ทานมัย ให้ปันสิ่งของ ๒) สีลมัย รักษาศีล ประพฤติชอบ ๓) ภาวนามัย เจริญภาวนา ให้สุขสงบ และสว่างใจ

ทุกวันนี้เราส่วนใหญ่เน้นแต่การให้ทานอย่างเดียว เช่น ทำบุญตักบาตร ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า สละทรัพย์สร้างโบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ ส่วนการวิรัติรักษาศีล คือถือศีลนั้น แม้จะได้บุญมากกว่า แต่ก็ยังมีเป็นส่วนน้อย ฉะนั้นเพื่อความเข้าใจอันดี จึงขอชี้แจงถึงวิธีการสร้างบุญบารมี ว่าอย่างไรจึงจะลงทุนน้อย แต่ได้บุญบารมีมากที่สุด ดังต่อไปนี้

๑. การทำทาน

การทำทาน ได้แก่การสละทรัพย์สินสิ่งของสมบัติของตนที่มีอยู่ให้แก่บุคคลอื่น โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุขด้วยความมีเมตตาจิตของตน ทานที่ได้ทำไปนั้น จะทำให้ผู้ทำทานได้บุญมากหรือน้อยเพียงใด ย่อมสุดแล้วแต่องค์ประกอบ ๓ ประการ ถ้าประกอบหรือถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการต่อไปนี้แล้ว ทานนั้นย่อมมีผลมาก ได้บุญหนุนบารมีมาก กล่าวคือ

องค์ประกอบข้อ ๑. "วัตถุทานที่ให้ ต้องบริสุทธิ์"

วัตถุทานที่ให้ ได้แก่สิ่งของ ทรัพย์สินสมบัติ ที่ตนได้สละให้เป็นทานนั่นเอง จะต้องเป็นของที่บริสุทธิ์ ที่จะเป็นของบริสุทธิ์ได้จะต้องเป็นสิ่งของที่ตนได้แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ในการประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ใช่ของที่ได้มาด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฯลฯ

ตัวอย่าง ๑ ได้มาโดยการเบียดเบียนเลือดเนื้อสัตว์ เช่น ฆ่าสัตว์ต่างๆ เป็นต้นว่า ปลา โค กระบือ สุกร โดยประสงค์จะนำเอาเลือดเนื้อของเขามาทำอาหารถวายพระ เพื่อเอาบุญ ย่อมเป็นการสร้างบาปเอามาทำบุญ วัตถุทานคือเนื้อสัตว์นั้นเป็นของที่ไม่บริสุทธิ์ แม้ทำบุญให้ทานไปก็ย่อมได้บุญน้อย จนถึงเกือบไม่ได้อะไรเลย ทั้งอาจจะได้บาปเสียอีกหากว่าทำทานด้วยจิตที่เศร้าหมอง

แต่การที่ได้เนื้อสัตว์มาโดยการซื้อหาจากผู้อื่นที่ฆ่าสัตว์นั้น โดยที่ตนมิได้มีส่วนร่วมรู้เห็นเป็นใจในการฆ่าสัตว์ก็ดี เนื้อสัตว์นั้นตายเองก็ดี เนื้อสัตว์นั้นย่อมเป็นวัตถุทานที่บริสุทธิ์ เมื่อนำมาทำทาน ย่อมได้บุญมาก หากถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบข้ออื่นๆ ด้วย

ตัวอย่าง ๒ ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ตลอดถึงการทุจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง อันเป็นการได้ทรัพย์มา ในลักษณะที่ไม่ชอบธรรม หรือโดยเจ้าของเดิมไม่เต็มใจให้ ทรัพย์นั้นย่อมเป็นของไม่บริสุทธิ์ ด้วยนำเอาไปกินไปใช้ย่อมเกิดโทษ เรียกว่า "บริโภคโดยความเป็นหนี้" แม้จะนำเอาไปทำบุญให้ทาน สร้างโบสถ์วิหาร ก็แทบจะไม่ได้บุญแต่อย่างใด เนื่องด้วยต้องชดใช้หนี้กรรม อันเกิดแต่การเบียดบังยักยอก ฉ้อโกง ปล้นชิงทรัพย์ อันได้มาโดยไม่ชอบธรรมเหล่านั้น

สมัยหนึ่งในรัชกาลที่ ๕ มีหัวหน้าสำนักนางโลม ชื่อว่า "ยายแฟง" ได้เรียกเก็บเงินจากหญิงโสเภณีในสำนักของตน จากอัตราที่ได้มาครั้งหนึ่ง ๒๕ สตางค์ แกจะชักเอาไว้ ๕ สตางค์ สะสมเอาไว้เช่นนี้ จนได้ประมาณ ๒,๐๐๐ บาท แล้วจึงจัดสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ด้วยเงินนั้นทั้งหมด เมื่อสร้างเสร็จแล้ว แกก็ปลื้มปีติ นำไปนมัสการถาม หลวงพ่อโต วัดระฆัง ว่าที่แกสร้างวัดทั้งวัดด้วยเงินของแกทั้งหมด จะได้บุญบารมีอย่างไร หลวงพ่อโตตอบว่า ได้แค่ ๑ สลึง แกก็เสียใจ เหตุที่ได้บุญน้อย ก็เพราะทรัพย์อันเป็นวัตถุทานที่ตนนำมาสร้างวัดเป็นวิหารทานนั้น เป็นของที่แสวงหาได้มาโดยไม่บริสุทธิ์ เพราะเบียดเบียนมาจากเจ้าของที่ไม่เต็มใจจะให้

ฉะนั้น บรรดาพ่อค้าแม่ขายทั้งหลาย ที่ซื้อของถูกๆ แต่ขายแพงๆ จนเกินส่วนที่ควรจะได้ ผลกำไรที่ได้มาเพราะความโลภจัดจนเกินส่วนนั้น ย่อมเป็นสิ่งของที่ไม่บริสุทธิ์ โดยนัยเดียวกัน

วัตถุทานที่บริสุทธิ์ เพราะการแสวงหาได้มาโดยชอบธรรมดังกล่าว ไม่ได้จำกัดว่าเป็นของมากหรือน้อย มีค่าน้อยหรือมีค่ามาก จะเป็นของดี เลว ประณีต มากหรือน้อยไม่สำคัญ ความสำคัญขึ้นอยู่กับเจตนาในการให้ทานนั้น ตามกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาที่ตนมีอยู่

องค์ประกอบข้อ ๒ "เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ์"

การให้ทานนั้น โดยจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ก็เพื่อเป็นการขจัดความโลภ ความตระหนี่ เหนียวแน่น ความหวงแหนหลงใหลในทรัพย์สมบัติของตน อันเป็นกิเลสหยาบ คือ "โลภะกิเลส"

และขณะเดียวกัน ก็เพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขด้วยเมตตาธรรมของตน อันเป็นบันไดก้าวแรกในการเจริญเมตตาพรหมวิหาร ในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้น ถ้าได้ให้ทานด้วยเจตนาดังกล่าวแล้ว เรียกว่า เจตนาในการทำทานบริสุทธิ์

แต่เจตนาที่ว่าบริสุทธิ์นั้น ถ้าจะบริสุทธิ์จริง จะต้องสมบูรณ์พร้อมด้วยกัน ๓ ระยะ คือ

(๑) ระยะก่อนที่จะให้ทาน ก่อนที่จะให้ทาน ก็มีจิตโสมนัส ร่าเริงเบิกบาน ยินดีที่จะให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุข เพราะทรัพย์สินสิ่งของของตน

(๒) ระยะที่กำลังลงมือให้ทาน ระยะที่กำลังลงมือทำทานอยู่นั้นเอง ก็ทำด้วยจิตโสมนัส ร่าเริงยินดี และเบิกบาน ในทานที่ตนกำลังให้ผู้อื่น

(๓) ระยะหลังจากที่ได้ให้ทานไปแล้ว ครั้นเมื่อได้ให้ทานไปแล้วเสร็จ หลังจากนั้นก็ดี นานมาก็ดี เมื่อหวนคิดถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใด ก็มีจิตโสมนัส ร่าเริงเบิกบาน ยินดีในทานนั้นๆ

เจตนาบริสุทธิ์ในการทำทานนั้น อยู่ที่การมีจิตโสมนัส ร่าเริง เบิกบาน ยินดีในทานที่ทำนั้นเป็นสำคัญ และเนื่องมาจากเมตตาจิต ที่มุ่งสงเคราะห์ผู้อื่นให้พ้นความทุกข์ และให้ได้รับความสุขเพราะทานของตน นับว่าเป็นเจตนาที่บริสุทธิ์ในเบื้องต้น

แต่เจตนาที่บริสุทธิ์เพราะเหตุดังกล่าวมาแล้วนี้ จะทำให้ยิ่งๆ บริสุทธิ์มากขึ้นไปอีก หากผู้ให้ทานนั้น ได้ทำทานพร้อมกับมีวิปัสสนาปัญญา โดยใคร่ครวญถึงวัตถุทานที่ให้ทานนั้นว่า

"บรรดาทรัพย์สินสิ่งของทั้งปวง ที่ชาวโลกนิยมยกย่องหวงแหน เป็นสมบัติกันด้วยความโลภนั้น แท้ที่จริงแล้วก็เป็นเพียงแต่วัตถุธาตุ ที่มีอยู่ประจำโลก เป็นสมบัติกลาง ไม่ใช่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ"

"วัตถุเหล่านั้น เป็นของที่มีมาตั้งแต่ก่อนเราเกิดขึ้นมา และไม่ว่าเราจะเกิดขึ้นมาหรือไม่ก็ตาม วัตถุธาตุดังกล่าวก็มีอยู่เช่นนั้น และได้ผ่านการเป็นเจ้าของโดยผู้อื่นมาแล้วหลายชั่วคน ซึ่งแต่ละท่านแต่ก่อนนั้น ต่างก็ได้ล้มหายตายจากไปแล้วทั้งสิ้น ไม่สามารถจะนำติดตัวไปได้เลย"

"จนในที่สุดก็ได้ตกทอดมาถึงเรา ให้เราได้กินได้ใช้ ยึดถือกันเพียงชั่วคราว แล้วก็ตกทอดสืบเนื่องไปเป็นของคนอื่นๆ ต่อๆ ไป เช่นนี้ แม้เราเองก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ จึงนับว่าเป็นเพียงสมบัติผลัดกันชมเท่านั้น ไม่จากไปในวันนี้ ก็ต้องจากไปในวันหน้า อย่างน้อยเราก็ต้องจากต้องทิ้งเมื่อเราได้ตายลง นับว่าเป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยงแท้แน่นอน จึงไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่น ว่า นั่นเป็นเราเป็นของเรา ได้ถาวรตลอดไป"

"แม้ตัววัตถุธาตุดังกล่าวนี้เอง เมื่อมีเกิดขึ้นเป็นตัวตนแล้ว ก็ตั้งอยู่ในสภาพนั้นให้ตลอดไปไม่ได้ จะต้องเก่าแก่ ผุพัง บุบสลายไป ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนแต่อย่างไร แม้แต่เนื้อตัวร่างกายของเราเอง ก็มีสภาพเช่นเดียวกันกับวัตถุธาตุเหล่านั้น ซึ่งไม่อาจตั้งมั่นยั่งยืนอยู่ได้ เมื่อมีเกิดขึ้นแล้ว ก็จะต้องเจริญวัยเป็นหนุ่มสาว แล้วก็แก่เฒ่าตายไปในที่สุด"

"เราทั้งหลายย่อมจะต้องพลัดพราก จากของอันเป็นที่รักที่หวงแหน คือทรัพย์สมบัติทั้งปวง"

เมื่อเจตนาในการให้ทานบริสุทธิ์ผุดผ่องดี พร้อมทั้งสามระยะดังกล่าวมาแล้ว ทั้งยังประกอบไปด้วยวิปัสสนาปัญญาดังกล่าวมาแล้วด้วย เจตนานั้นย่อมบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ทานที่ได้ทำไปนั้นย่อมมีผลมาก ได้บุญมาก หากวัตถุทานที่ได้ทำเป็นของที่บริสุทธิ์ตามองค์ประกอบข้อ ๑ ด้วย ก็ย่อมทำให้ได้บุญมากยิ่งๆ ขึ้นไปอีก วัตถุทานจะมากหรือน้อย เป็นของเลวหรือประณีตไม่สำคัญ เมื่อเราได้ให้ทานไปตามกำลังทรัพย์ที่เรามีอยู่ ย่อมใช้ได้ แต่ก็มีข้ออันควรระวังอยู่ ก็คือ การทำทานนั้น อย่าได้เบียดเบียนตนเอง เช่นมีน้อย แต่ฝืนทำให้มากๆ จนเกินกำลังของตนที่จะให้ได้ หรือเมื่อได้ทำทานไปแล้ว ตนเอง สามี ภริยา รวมทั้งบุตรด้วย ต้องลำบากขาดแคลน เพราะไม่มีจะกินจะใช้ เช่นนี้ย่อมทำให้จิตเศร้าหมอง เจตนานั้นย่อมไม่บริสุทธิ์ ทานที่ทำไปแล้วนั้น แม้วัตถุทานจะมาก หรือทำมาก ก็ย่อมได้บุญน้อย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างที่ทำทานด้วยเจตนาอันไม่บริสุทธิ์ คือ

ตัวอย่าง ๑ ทำทานเพราะอยากได้ ทำเอาหน้า ทำอวดผู้อื่น เช่น สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ใส่ชื่อของตน ไปยืนถ่ายภาพลงโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อให้ได้รับความนิยมยกย่องนับถือ โดยแท้จริงแล้วตนเองก็มิได้มีเจตนาที่จะมุ่งสงเคราะห์ผู้ใด เรียกว่าทำทานด้วยความโลภ ไม่ได้ทำเพื่อขจัดความโลภ ทำทานด้วยความอยากได้ คืออยากได้หน้า ได้เกียรติ ได้สรรเสริญ ได้ความนิยมนับถือ

ตัวอย่าง ๒ ทำทานด้วยความฝืนใจ ทำเพราะเสียไม่ได้ ทำด้วยความเสียดาย เช่น มีพวกพ้องมาเรี่ยไร ตนเองไม่มีศรัทธาที่จะทำ หรือมีศรัทธาอยู่บ้าง แต่ทรัพย์น้อย เมื่อมีพวกมาเรี่ยไรบอกบุญ ต้องจำใจทำทานไปเพราะความเกรงใจพวกพ้อง หรือเกรงว่าจะเสียหน้า ตนจึงได้สละทรัพย์ทำทานไปด้วยความจำใจ

ในกรณีนี้ย่อมเป็นการทำทานด้วยความตระหนี่หวงแหน ทำทานด้วยความเสียดาย ไม่ใช่ทำทานด้วยจิตเมตตามุ่งจะสงเคราะห์ผู้อื่น ซึ่งยิ่งคิดก็ยิ่งเสียดาย ให้ไปแล้วก็เป็นทุกข์ใจ บางครั้งก็นึกโกรธผู้ที่มาบอกบุญเช่นนี้ จิตย่อมเศร้าหมอง ได้บุญน้อย หากเสียดายมากๆ จนเกิดโทสจริตกล้าด้วย นอกจากจะไม่ได้บุญแล้ว ที่จะได้ก็คือบาป

ตัวอย่าง ๓ ทำทานด้วยความโลภ คือทำทานเพราะอยากได้นั่นอยากได้นี่ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ อันเป็นการทำทานเพราะหวังสิ่งตอบแทน ไม่ใช่ทำทานเพราะมุ่งหมายที่จะขจัดความโลภ ขจัดความตระหนี่หวงแหนในทรัพย์ของตน เช่น ทำทานแล้วตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ชาติหน้าได้เป็นเทวดา เป็นนางฟ้า ขอให้มีรูปงามรูปสวย ขอให้ทำมาค้าขึ้น ขอให้ร่ำรวยเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี ทำทาน ๑๐๐ บาท แต่ขอให้ร่ำรวยนับล้าน ขอให้ถูกสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสมบัติสวรรค์ หากชาติก่อน ไม่เคยได้ทำบุญใส่บาตร ฝากสวรรค์เอาไว้ อยู่ๆ ก็มาขอเบิกในชาตินี้จะมีที่ไหนมาให้เบิก การทำทานด้วยความโลภเช่นนี้ ย่อมได้บุญน้อยมาก แต่สิ่งที่จะได้พอกพูนเพิ่มให้มากขึ้นๆ และหนาขึ้นด้วย ก็คือ “ความโลภ”

ผลหรืออานิสงส์ของการทำทาน ที่ครบองค์ประกอบ ๓ ประการนั้น ย่อมมีผลให้ได้ซึ่ง มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติเอง แม้ว่าจะไม่ได้ตั้งเจตนาเอาไว้ล่วงหน้าก็ตาม เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากเหตุ เมื่อทำเหตุครบถ้วน ย่อมมีผลเกิดขึ้นตามมาเอง เช่นเดียวกับปลูกต้นมะม่วง เมื่อรดน้ำพรวนดิน และใส่ปุ๋ยไปตามธรรมดาเรื่อยไป แม้จะไม่อยากให้เจริญเติบโตและออกดอกออกผล ในที่สุดต้นไม้ก็จะต้องเจริญและผลิดอกออกผลตามมา

สำหรับผลของทานนั้น หากน้อย หรือมีกำลังไม่มากนัก ย่อมน้อมนำให้ได้บังเกิดในมนุษย์ชาติ หากมีกำลังแรงมาก ก็อาจจะน้อมนำให้ได้บังเกิดในเทวโลก ๖ ชั้น

เมื่อได้เสวยสมบัติในเทวโลกจนสิ้นบุญแล้ว ด้วยเศษของบุญที่ยังเหลืออยู่ ประกอบกับไม่มีอกุศลธรรมอื่นแทรกให้ผล ก็อาจน้อมนำให้มาบังเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง และเมื่อได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ก็ย่อมทำให้ได้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวย มั่งคั่ง สมบูรณ์ไปด้วยทรัพย์ หรือไม่ก็เป็นผู้ที่มีลาภผลมาก ทำมาหากินขึ้น และร่ำรวยในภายหลัง ทรัพย์สมบัติไม่วิบัติหายนะไป เพราะวินาศภัย โจรภัย อัคคีภัย วาตภัย ฯลฯ แต่จะมั่งคั่งร่ำรวยในวัยใด ย่อมสุดแล้วแต่ผลทานแต่ชาติก่อนๆ จะส่งผล คือ

๑. ร่ำรวยตั้งแต่วัยต้น เพราะผลของทานที่ได้ตั้งเจตนาไว้บริสุทธิ์ดีตั้งแต่ก่อนจะทำทาน คือก่อนที่จะลงมือทำทาน ก็มีจิตเมตตาโสมนัสร่าเริงเบิกบานยินดีในทานที่ตนจะได้ทำเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น แล้วได้ลงมือทำทานไปตามเจตนานั้น เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมโชคดี โดยเกิดในตระกูลที่ร่ำรวย ชีวิตในวัยต้นอุดมสมบูรณ์พูนสุขไปด้วยทรัพย์ ไม่ยากจนแร้นแค้น ไม่ต้องขวนขวายหาเลี้ยงตนเองมาก

แต่ถ้าเจตนาไม่งามบริสุทธิ์พร้อมกันครบ ๓ ระยะแล้ว ผลทานก็ย่อมส่งผลให้ไม่สม่ำเสมอกัน คือแม้ว่าจะร่ำรวยตั้งแต่วัยต้น โดยเกิดมาบนกองเงินกองทองก็ตาม หากในขณะที่กำลังลงมือทำทาน เกิดจิตเศร้าหมอง เพราะหวนคิดเสียดาย หรือหวงแหนทรัพย์ที่จะให้ทานขึ้นมา หรือเกิดหมดศรัทธาขึ้นมาเฉยๆ แต่ก็ยังฝืนใจทำทานไป เพราะเสียไม่ได้ หรือเพราะตามพวกพ้องไปอย่างเสียไม่ได้ เช่นนี้ ผลทานย่อมหมดกำลังให้ผลในระยะที่ ๒ ซึ่งตรงกับวัยกลางคน ซึ่งจะมีผลทำให้ทรัพย์สมบัติวิบัติหายนะไปด้วยประการต่างๆ แม้จะได้รับมรดกมา ก็ไม่อาจจะรักษาไว้ได้

หากเจตนาในการทำทานนั้น เศร้าหมองในระยะที่ ๓ คือทำทานไปแล้ว หวนคิดขึ้นมา ทำให้เสียดายทรัพย์ ความหายนะ ก็มีผลต่อเนื่องมาจนถึงบั้นปลายชีวิตด้วย คือ ทรัพย์สิน คงวิบัติเสียหายต่อเนื่อง จากวัยกลางคน ตลอดไปจนถึงตลอดอายุขัย

ชีวิตจริงของผู้ที่เกิดบนกองเงินกองทอง ก็มีให้เห็นเป็นตัวอย่าง ที่เมื่อได้รับทรัพย์มรดกมา แล้วก็วิบัติเสียหายไป หรือนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในวัยต้น แต่ก็ต้องมาล้มละลายในวัยกลางคน และบั้นปลายชีวิต แต่ถ้าได้ตั้งเจตนาในการทำทานไว้บริสุทธิ์ครบถ้วนพร้อม ๓ ระยะแล้ว ผลทานนั้นย่อมส่งผลสม่ำเสมอ คือร่ำรวยตั้งแต่เกิด วัยกลางคน และจนถึงปัจฉิมวัย

๒. ร่ำรวยในวัยกลางคน การที่ร่ำรวยในวัยกลางคนนั้น สืบเนื่องมาจากผลของทานที่ได้ทำเพราะเจตนางามบริสุทธิ์ในระยะที่ ๒ กล่าวคือ ไม่งามบริสุทธิ์ในระยะแรก เพราะก่อนที่จะลงมือทำทาน ก็มิได้มีจิตศรัทธามาก่อน ไม่คิดที่จะทำทานมาก่อน แต่ก็ได้ตัดสินใจทำทานไปเพราะเหตุบางอย่าง เช่น ทำตามพวกพ้องอย่างเสียไม่ได้ แต่เมื่อได้ลงมือทำทานอยู่ ก็เกิดโสมนัสรื่นเริงยินดีในทานที่กำลังกระทำอยู่นั้น ด้วยผลทานชนิดนี้ ย่อมทำให้มาบังเกิดในตระกูลที่ยากจนคับแค้น ต้องต่อสู้สร้างตนเองมาในวัยต้น ครั้นเมื่อถึงวัยกลางคน กิจการหรือธุรกิจที่ทำก็จึงประสบความสำเร็จรุ่งเรือง และหากเจตนาในการทำทาน ได้งามบริสุทธิ์ในระยะที่ ๓ ด้วย กิจการหรือธุรกิจนั้น ย่อมส่งผลรุ่งเรืองตลอดไปจนถึงบั้นปลายชีวิต หากเจตนาในการทำทาน ไม่บริสุทธิ์ในระยะที่ ๓ แม้ธุรกิจหรือกิจการงานจะประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในวัยกลางคน แต่ก็จะไปล้มเหลวหายนะในบั้นปลาย ทั้งนี้เพราะผลทานหมดกำลัง ส่งผลไม่ตลอดจนถึงบั้นปลายชีวิต

๓. ร่ำรวยปัจฉิมวัย คือร่ำรวยในบั้นปลายชีวิตนั้น สืบเนื่องมาจากผลทาน ที่ผู้กระทำมีเจตนาไม่งามไม่บริสุทธิ์ในระยะแรก และระยะที่ ๒ แต่งามบริสุทธิ์เฉพาะในระยะที่ ๓ กล่าวคือ ก่อนและในขณะที่ลงมือทำทานอยู่นั้น ก็มิได้มีจิตโสมนัสยินดีในการทำทานนั้นแต่อย่างใด แต่ได้ทำลงไปโดยบังเอิญ เช่น ทำตามๆ พวกพ้องไปอย่างเสียไม่ได้

แต่เมื่อได้ทำไปแล้ว ต่อมาหวนคิดถึงผลทานนั้น ก็เกิดจิตโสมนัสร่าเริงยินดีเบิกบาน หากผลทานชนิดนี้จะน้อมนำให้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลที่ยากจนคับแค้น ต้องต่อสู้ดิ้นรนศึกษาเล่าเรียน และขวนขวาย สร้างตนเองมาก ตั้งแต่วัยต้น จนล่วงวัยกลางคนไปแล้ว กิจการงานหรือธุรกิจนั้น ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ เช่น ต้องล้มลุกคลุกคลานตลอดมา แต่ครั้นถึงบั้นปลายชีวิตก็ประสบช่องทางเหมาะ ทำให้กิจการงานนั้นเจริญรุ่งเรือง ทำมาค้าขึ้นและร่ำรวยอย่างไม่คาดหมาย ซึ่งชีวิตจริงๆ ของคนประเภทนี้ ก็มีให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่มาก

องค์ประกอบข้อ ๓ "เนื้อนาบุญต้องบริสุทธิ์"

คำว่า "เนื้อนาบุญ" ในที่นี้ ได้แก่บุคคลผู้รับการทำทาน ของผู้ทำทานนั่นเอง นับว่าเป็นองค์ประกอบข้อที่สำคัญที่สุด แม้ว่าองค์ประกอบในการทำทานข้อ ๑ และ ๒ จะงามบริสุทธิ์ครบถ้วนดีแล้ว กล่าวคือ วัตถุที่ทำทานนั้นเป็นของที่แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ เจตนาในการทำทานก็งามบริสุทธิ์พร้อมทั้งสามระยะ แต่ตัวผู้รับการทำทานเป็นคนที่ไม่ดี ไม่ใช่ผู้ที่เป็นเนื้อนาบุญที่บริสุทธิ์ เป็นเนื้อนาบุญที่เลว ทานที่ทำไปนั้น ก็ไม่ผลิดอกออกผล

เปรียบเหมือนกับการหว่านเมล็ดข้าวเปลือกลงในพื้นนา ๑ กำมือ แม้เมล็ดข้าวนั้นจะเป็นพันธุ์ดี ที่พร้อมจะงอกงาม (วัตถุทานบริสุทธิ์) และผู้หว่านคือกสิกร ก็มีเจตนาจะหว่านเพื่อทำนาให้เกิดผลิตผลเป็นอาชีพ (เจตนาบริสุทธิ์) แต่หากที่นานั้น เป็นที่ที่ไม่สม่ำเสมอกัน เมล็ดข้าวที่หว่านลงไป ก็งอกเงยไม่เสมอกัน โดยเมล็ดที่ไปตกในที่เป็นดินดีปุ๋ยดี มีน้ำอุดมดี ก็จะงอกเงยมีผลิตผลที่สมบูรณ์ ส่วนเมล็ดที่ไปตกบนพื้นนาที่แห้งแล้ง มีแต่กรวดกับทรายและขาดน้ำ ก็จะแห้งเหี่ยว หรือเฉาตายไป หรือก็ไม่งอกเงยเสียเลย

การทำทานนั้น ผลิตผลที่ผู้ทำทานจะได้รับ ก็คือ "บุญ" หากผู้ที่รับการให้ทาน ไม่เป็นเนื้อนาที่ดีสำหรับการทำบุญแล้ว ผลของทานคือบุญก็จะไม่เกิดขึ้น แม้จะเกิดก็ไม่สมบูรณ์ เพราะจะแกร็นหรือแห้งเหี่ยวเฉาไปด้วยประการต่างๆ

ฉะนั้น **ในการทำทาน ตัวบุคคลผู้รับของที่เราให้ทาน จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุด** เราผู้ทำทานจะได้บุญมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับคนพวกนี้ **คนที่รับการให้ทานนั้น หากเป็นผู้ที่มีศีลมีธรรมสูง ก็ย่อมเป็นเนื้อนาบุญที่ดี ทานที่เราได้ทำไปแล้วก็เกิดผลบุญมาก หากผู้รับการให้ทาน เป็นผู้ที่ไม่มีศีลไม่มีธรรม ผลของทานก็ไม่เกิดขึ้น คือได้บุญน้อย** ฉะนั้นคติโบราณที่กล่าวว่า "ทำบุญอย่าถามพระ หรือตักบาตรอย่าเลือกพระ" เห็นจะใช้ไม่ได้ในสมัยนี้ เพราะพระในสมัยนี้ไม่เหมือนกับท่านในสมัยก่อนๆ ที่บวชเพราะมุ่งจะหนีสงสาร โดยมุ่งจะทำมรรค ผลและพระนิพพานให้แจ้ง ท่านจึงเป็นเนื้อนาบุญที่ประเสริฐ แต่ในสมัยนี้มีอยู่บางคน ที่บวชด้วยคติ ๔ ประการ คือ "บวชเป็นประเพณี บวชหนีทหาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน" ธรรมวินัยใดๆ ท่านไม่สนใจ เพียงแต่มีผ้าเหลืองห่มคลุมกาย ท่านก็นึกว่าตนเป็นพระ และเป็นเนื้อนาบุญเสียแล้ว ซึ่งป่วยการ จะกล่าวไปถึงศีลปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อ แม้แต่เพียงแค่ศีล ๕ ก็ยังเอาแน่ไม่ได้ ว่าท่านจะมีหรือไม่

การบวชที่แท้จริงแล้ว ก็เพื่อจะละความโลภ โกรธ และหลง ปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะได้พบกับท่านที่เป็นเนื้อนาบุญที่ประเสริฐ ข้อนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวาสนาของเราผู้ทำทานเป็นสำคัญ หากเราได้เคยสร้างสมอบรม สร้างบารมีมาด้วยดีในอดีตชาติเป็นอันมากแล้ว บารมีนั้นก็จะเป็นพลังวาสนา น้อมนำให้ได้พบกับท่านที่เป็นเนื้อนาบุญที่ประเสริฐ ทำทานครั้งใด ก็มักโชคดีได้พบกับท่านที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไปเสียทุกครั้ง

หากบุญวาสนาของเราน้อยและไม่มั่นคง จะได้พบกับท่านที่เป็นเนื้อนาบุญบ้าง ได้พบกับอลัชชีบ้าง คือดีและชั่วคละกันไป เช่นเดียวกับการซื้อสลากกินแบ่งสลากกินรวบ หากมีวาสนาบารมีเพราะได้เคยทำบุญให้ทานฝากกับสวรรค์ไว้ในชาติก่อนๆ ก็ย่อมมีวาสนาให้ถูกรางวัลได้ หากไม่มีวาสนาเพราะไม่เคยได้ทำบุญทำทานฝากสวรรค์เอาไว้เลย ก็ไม่มีสมบัติสวรรค์อะไรที่จะให้เบิกได้ อยู่ๆ ก็จะมาขอเบิกเช่นนี้ ก็ยากที่จะถูกรางวัลได้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเอาไว้ว่า แม้วัตถุทานจะบริสุทธิ์ดี เจตนาในการทำทานจะบริสุทธิ์ดี จะทำให้ทานนั้นมีผลมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับเนื้อนาบุญเป็นลำดับต่อไปนี้ คือ

๑. ทำทานแก่สัตว์เดรัจฉาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ได้บุญน้อยกว่าให้ทานดังกล่าวแก่มนุษย์ แม้จะเป็นมนุษย์ที่ไม่มีศีลไม่มีธรรมเลยก็ตาม ทั้งนี้เพราะสัตว์ย่อมมีบุญวาสนาบารมีน้อยกว่ามนุษย์ และสัตว์ไม่ใช่เนื้อนาบุญที่ดี

๒. ให้ทานแก่มนุษย์ที่ไม่มีศีลไม่มีธรรมวินัย แม้จะให้มากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าให้ทานดังกล่าวแก่ผู้ที่มีศีล ๕ แม้จะให้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๓. ให้ทานแก่ผู้ที่มีศีล ๕ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าให้ทานดังกล่าวแก่ผู้ที่มีศีล ๘ แม้จะให้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๔. ให้ทานแก่ผู้ที่มีศีล ๘ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าถวายทานดังกล่าวแก่ผู้ที่มีศีล ๑๐ คือสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้จะถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๕. ถวายทานแก่สามเณรซึ่งมีศีล ๑๐ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าถวายทานดังกล่าวแก่พระสมมุติสงฆ์ ซึ่งมีปาติโมกข์-สังวร ๒๒๗ ข้อ

พระด้วยกัน ก็มีคุณธรรมแตกต่างกัน จึงเป็นเนื้อนาบุญที่ต่างกัน บุคคลที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา มีศีลปาติโมกข์สังวร ๒๒๗ ข้อนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่ตรัสเรียกว่าเป็น "พระ" แต่เป็นเพียงพระสมมุติเท่านั้น เรียกกันว่า "สมมุติสงฆ์"

พระที่แท้จริงนั้นหมายถึง บุคคลที่บรรลุคุณธรรม ตั้งแต่ขั้นพระโสดาบันเป็นต้นไป ไม่ว่าท่านผู้นั้นจะได้บวช หรือเป็นฆราวาสก็ตาม นับว่าเป็น "พระ" ทั้งสิ้น

และพระด้วยกันก็มีคุณธรรมต่างกันหลายระดับชั้น จากน้อยไปหามากดังนี้ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นเนื้อนาบุญที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

๖. ถวายทานแก่พระสมมุติสงฆ์ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายทานแก่พระโสดาบัน แม้จะได้ถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม (ความจริงยังมีการแยกเป็น พระโสดาปัตติมรรค และพระโสดาปัตติผล ฯลฯ เป็นลำดับไปจนถึงพระอรหัตผล แต่ในที่นี้จะกล่าวแต่เพียงย่นย่อ พอให้ได้ความเท่านั้น)

๗. ถวายทานแก่พระโสดาบัน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายทานดังกล่าวแก่พระสกิทาคามี แม้จะถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๘. ถวายทานแก่พระสกิทาคามี แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายทานดังกล่าวแก่พระอนาคามี แม้จะถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๙. ถวายทานแก่พระอนาคามี แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายทานดังกล่าวแก่พระอรหันต์ แม้จะถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๐. ถวายทานแก่พระอรหันต์ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายทานดังกล่าวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แม้จะถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๑. ถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายทานแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้จะถวายทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๒. ถวายทานแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายสังฆทานที่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน แม้จะได้ถวายสังฆทานดังกล่าวแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๓. การถวายสังฆทานที่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถวายวิหารทาน แม้จะได้กระทำแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

วิหารทาน ได้แก่การสร้างหรือร่วมสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาโรงธรรม ศาลาท่าน้ำ ศาลาที่พักอาศัยคนเดินทางอันเป็นสาธารณประโยชน์ ที่ประชาชนจะได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน อนึ่ง การสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสิ่งที่ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน แม้จะไม่เกี่ยวเนื่องกับกิจในพระพุทธศาสนา เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน บ่อน้ำ แท็งก์น้ำ ศาลา ป้ายรถยนต์โดยสารประจำทาง สุสาน เมรุเผาศพ ก็ได้บุญมาก ในทำนองเดียวกัน

๑๔. การถวายวิหารทาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง (๑๐๐ หลัง) ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การให้ “อภัยทาน” แม้จะให้แต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม การให้อภัยทาน ก็คือการไม่ผูกโกรธ ไม่อาฆาตจองเวร ไม่พยาบาทคิดร้ายผู้อื่นแม้แต่ศัตรู ซึ่งได้บุญกุศลแรงและสูงมากในฝ่ายทาน

เพราะการให้อภัยทาน เป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อละ "โทสกิเลส" และเป็นการเจริญ "เมตตาพรหมวิหารธรรม" อันเป็นพรหมวิหารข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้น อันพรหมวิหาร ๔ นั้น เป็นคุณธรรมที่เป็นองค์ธรรมของโยคีบุคคล ที่บำเพ็ญฌานและวิปัสสนา ผู้ที่ทรงพรหมวิหาร ๔ ได้ ย่อมเป็นผู้ทรงญาณ ซึ่งเมื่อเมตตาพรหมวิหารธรรมได้เกิดขึ้นแล้วเมื่อใด ก็ย่อมละเสียได้ซึ่ง "พยาบาท" ผู้นั้นจึงจะสามารถให้อภัยทานได้ การให้อภัยทาน จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและยากเย็น จึงจัดเป็นทานที่สูงกว่าการให้ทานอื่นๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว

๑๕. แต่การให้ทานที่ได้บุญมากที่สุด ได้แก่การให้ "ธรรมทาน" เพราะการให้ธรรมทาน ก็คือการเทศนาสั่งสอนธรรมะ ตลอดถึงการพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเป็นธรรมทาน เพื่อช่วยให้ผู้อื่นที่ยังไม่รู้ ได้รู้ หรือที่รู้อยู่แล้ว ให้ได้รู้ได้เข้าใจมากยิ่งๆ ขึ้น เป็นเหตุให้ผู้ที่เป็นมิจฉาทิฐิ ได้กลับใจเป็นสัมมาทิฐิ ชักจูงผู้คนให้เข้ามารักษาศีล ปฏิบัติธรรม จนเข้าถึงมรรค ผล นิพพาน ในที่สุด ดังมีพุทธดำรัสตรัสไว้ว่า

"สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ"[1]
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

อย่างไรก็ดี การให้ธรรมทาน แม้จะมากเพียงใด แม้จะชนะการให้ทานอื่นๆ ทั้งมวล ผลบุญนั้นก็ยังอยู่ในระดับที่ต่ำกว่า "ฝ่ายศีล" เพราะเป็นการทำบุญบารมีคนละขั้นต่างกัน

---

[1] ขุ.ธ. ตณฺหาวรรค ๒๕/๓๕๔/๗๘

๒. การรักษาศีล

"ศีล" นั้นแปลว่า "ปกติ" คือสิ่งหรือกติกาที่บุคคลจะต้องระวังรักษาตามเพศและฐานะ ศีลนั้นมีหลายระดับ คือ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ และในบรรดาศีลชนิดเดียว ก็ยังจัดแยกออกเป็น ระดับธรรมดา มัชฌิมศีล (ศีลระดับกลาง) และอธิศีล (ศีลอย่างสูง ศีลอย่างอุกฤษฏ์)

คำว่า "มนุษย์" นั้น คือผู้ที่มีใจอันประเสริฐ คุณธรรมที่เป็นปกติของมนุษย์ ที่จะต้องทรงไว้ให้ได้ตลอดไป ก็คือ ศีล ๕ บุคคลที่ไม่มีศีล ๕ ไม่เรียกว่ามนุษย์ แต่อาจจะเรียกว่า "คน" ซึ่งแปลว่า "ยุ่ง" ในสมัยพุทธกาล ผู้คนมักจะมีศีล ๕ ประจำใจกันเป็นนิจ ศีล ๕ จึงเป็นเรื่องปกติของบุคคลในสมัยนั้น และจัดว่าเป็น "มนุษยธรรม" ส่วนหนึ่งในมนุษยธรรม ๑๐ ประการ

ผู้ที่จะมีวาสนาได้เกิดมาเป็นมนุษย์ จะต้องถึงพร้อมด้วยมนุษยธรรม ๑๐ ประการเป็นปกติ (ซึ่งรวมถึงศีล ๕ ด้วย) รายละเอียดจะมีประการใด จะไม่กล่าวถึงในที่นี้

การรักษาศีล เป็นการเพียรพยายามเพื่อระงับโทษทางกายและวาจา อันเป็นเพียงกิเลสหยาบ มิให้กำเริบขึ้น และเป็นการบำเพ็ญบุญบารมี ที่สูงขึ้นกว่าการให้ทาน ทั้งในการถือศีลด้วยกันเอง ก็ยังได้บุญมากและน้อยต่างกันไปตามลำดับต่อไปนี้ คือ

๑. การให้ธรรมทาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถือศีล ๕ แม้จะได้ถือแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๒. การถือศีล ๕ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถือศีล ๘ แม้จะถือแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๓. การถือศีล ๘ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถือศีล ๑๐ คือการบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้จะบวชได้แต่เพียงวันเดียวก็ตาม

๔. การที่ได้บวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แล้วรักษาศีล ๑๐ ไม่ให้ขาด ไม่ด่างพร้อย แม้จะนานถึง ๑๐๐ ปี ก็ยังได้บุญน้อยกว่า ผู้ที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพุทธศาสนา มีศีลปาติโมกข์สังวร ๒๒๗ แม้จะบวชมาได้เพียงวันเดียวก็ตาม

ฉะนั้น ในฝ่ายศีลแล้ว การที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพุทธศาสนา ได้บุญบารมีมากที่สุด เพราะเป็น เนกขัมมบารมี ในบารมี ๑๐ ซึ่งเป็นการออกจากกาม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูงๆ ก็คือการภาวนาเพื่อมรรค ผล นิพพาน ต่อๆ ไป ผลของการรักษาศีลนั้นมีมาก ซึ่งจะยังประโยชน์สุขให้แก่คนผู้นั้นทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อได้ละอัตภาพนี้ไปแล้ว ย่อมส่งผลให้ได้บังเกิดในเทวโลก ๖ ชั้น ซึ่งแล้วแต่ความละเอียดประณีตของศีลที่รักษาและบำเพ็ญมา

ครั้นเมื่อสิ้นบุญในเทวโลกแล้ว ด้วยเศษของบุญที่ยังหลงเหลืออยู่แต่เพียงเล็กๆ น้อยๆ หากไม่มีอกุศลกรรมอื่นมาให้ผล ก็อาจจะน้อมนำให้ได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ ที่ถึงพร้อมด้วยสมบัติ ๔ ประการ คืออายุ วรรณะ ความสุข และพลัง

อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ คือ

(๑) ผู้ที่รักษาศีลข้อ ๑ ด้วยการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ด้วยเศษของบุญที่รักษาศีลข้อนี้ เมื่อน้อมนำมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะทำให้มีพลานามัยแข็งแรง ปราศจากโรคภัย ไม่ขี้โรค อายุยืนยาว ไม่มีศัตรูหรืออุบัติเหตุต่างๆ มาเบียดเบียนให้ต้องบาดเจ็บ หรือสิ้นอายุเสียก่อนวัยอันสมควร

(๒) ผู้ที่รักษาศีลข้อ ๒ ด้วยการไม่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่เจ้าของมิได้เต็มใจให้ ด้วยเศษของบุญที่นำมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมทำให้ได้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวย การทำมาหาเลี้ยงชีพในภายหน้า มักจะประสบช่องทางที่ดีทำมาค้าขึ้น และมั่งมีทรัพย์ ทรัพย์สมบัติไม่วิบัติหายนะไปด้วยภัยต่างๆ เช่น อัคคีภัย วาตภัย โจรภัย ฯลฯ

(๓) ผู้ที่รักษาศีลข้อ ๓ ด้วยการไม่ล่วงประเวณีในคู่ครอง หรือคนในปกครองของผู้อื่น ด้วยเศษของบุญที่รักษาศีลข้อนี้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะประสบโชคดีในความรัก มักได้พบรักแท้ที่จริงจังและจริงใจ ไม่ต้องอกหัก อกโรย และอกเดาะ ครั้นเมื่อมีบุตรธิดา ก็ว่านอนสอนง่าย ไม่ดื้อด้าน ไม่ถูกผู้อื่นหลอกลวงฉุดคร่าอนาจาร ไปทำให้เสียหาย บุตรธิดา ย่อมเป็นอภิชาติบุตร ซึ่งจะนำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล

(๔) ผู้ที่รักษาศีลข้อ ๔ ด้วยการไม่กล่าวมุสา ด้วยเศษของบุญที่รักษาศีลข้อนี้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะทำให้เป็นผู้ที่มีสุ้มเสียงไพเราะ พูดจามีน้ำมีนวลชวนฟัง มีเหตุมีผล ชนิดที่เป็น "พุทธวาจา" มีโวหารปฏิภาณไหวพริบในการเจรจา จะเจรจาความสิ่งใดก็มีผู้เชื่อฟังและเชื่อถือ สามารถว่ากล่าวสั่งสอนบุตรธิดาและศิษย์ให้อยู่ในโอวาทได้ดี

(๕) ผู้ที่รักษาศีลข้อ ๕ ด้วยการไม่ดื่มสุราเมรัย เครื่องหมักดองของมึนเมา ด้วยเศษของบุญที่รักษาศีลข้อนี้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมทำให้เป็นผู้ที่มีสมอง ประสาท ปัญญา ความคิดแจ่มใส จะศึกษาเล่าเรียนสิ่งใดก็แตกฉานและทรงจำง่าย ไม่หลงลืมฟั่นเฟือนเลอะเลือน ไม่เสียสติ วิกลจริต ไม่เป็นโรคสมอง โรคประสาท ไม่ปัญญาทราม ปัญญาอ่อน หรือปัญญานิ่ม

อานิสงส์ของศีล ๕ มีดังกล่าวข้างต้น สำหรับศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ ก็ย่อมมีอานิสงส์เพิ่มพูนมากยิ่งๆ ขึ้น ตามลำดับและประเภทของศีลที่รักษา

แต่ศีลนั้น แม้จะมีอานิสงส์เพียงไร ก็ยังเป็นแต่เพียงการบำเพ็ญบุญบารมีในชั้นกลางๆ ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะเป็นแต่เพียงระเบียบหรือกติกาที่จะรักษากายและวาจาเท่านั้น ส่วนทางจิตใจนั้นศีลยังไม่สามารถที่จะควบคุม หรือทำให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ ฉะนั้น การรักษาศีล จึงยังได้บุญน้อยกว่าการภาวนา

เพราะการภาวนานั้นเป็นการรักษาใจ รักษาจิต และซักฟอกจิตให้เบาบาง หรือจนหมดกิเลส คือความโลภ โกรธ และหลง อันเป็นเครื่องร้อยรัดให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลาย ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ การภาวนาจึงเป็นการบำเพ็ญบารมีที่สูงที่สุด ประเสริฐที่สุด ได้บุญมากที่สุด เป็นกรรมอันยิ่งใหญ่ เรียกว่า "มหัคคตกรรม" อันเป็น "มหัคคตกุศล"

๓. การภาวนา

การเจริญภาวนานั้น เป็นการสร้างบุญบารมีที่สูงที่สุด และยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนา จัดว่าเป็นแก่นแท้ และสูงกว่าฝ่ายศีลมากนัก การเจริญภาวนานั้น มี ๒ อย่าง คือ (๑) สมถภาวนา (การทำสมาธิ) และ (๒) วิปัสสนาภาวนา (การเจริญปัญญา) แยกอธิบายดังนี้ คือ

(๑) สมถภาวนา (การทำสมาธิ)

สมถภาวนา ได้แก่การทำจิตให้เป็นสมาธิ หรือเป็นฌาน ซึ่งก็คือการทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านแส่ส่ายไปยังอารมณ์อื่นๆ วิธีภาวนานั้นมีมากมายหลายร้อยชนิด ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติเป็นแบบอย่างเอาไว้ ๔๐ ประการ เรียกกันว่า "กรรมฐาน ๔๐" ซึ่งผู้ใดจะเลือกใช้วิธีใดก็ได้ ตามแต่สมัครใจ ทั้งนี้ย่อมสุดแล้วแต่อุปนิสัยและวาสนาบารมี ที่เคยได้สร้างสมอบรมมาแต่ในอดีตชาติ เมื่อสร้างสมอบรมมาในกรรมฐานกองใด จิตก็มักจะน้อมชอบกรรมฐานกองนั้นมากกว่ากองอื่นๆ และการเจริญภาวนาก็ก้าวหน้าเร็วและง่าย แต่ไม่ว่าจะเลือกปฏิบัติวิธีใดก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาศีลให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ตามเพศของตนเสียก่อน คือหากเป็นฆราวาส ก็จะต้องรักษาศีล ๕ เป็นอย่างน้อย หากเป็นสามเณร ก็จะต้องรักษาศีล ๑๐ หากเป็นพระ ก็จะต้องรักษาศีลปาติโมกข์ ๒๒๗ ข้อให้บริบูรณ์ ไม่ให้ขาดและด่างพร้อย จึงจะสามารถทำจิตให้เป็นฌานได้

หากศีลยังไม่มั่นคง ย่อมเจริญฌานให้เกิดขึ้นได้โดยยาก เพราะศีลย่อมเป็นบาทฐาน (เป็นกำลัง) ให้เกิดสมาธิขึ้น

อานิสงส์ของสมาธินั้น มากกว่าการรักษาศีลอย่างเทียบกันไม่ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสว่า *"แม้ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ รักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ไม่เคยขาด ไม่ด่างพร้อยมานานถึง ๑๐๐ ปี ก็ยังได้บุญกุศลน้อยกว่า ผู้ที่ทำสมาธิเพียงให้จิตสงบ นานเพียงชั่วไก่กระพือปีก ช้างกระดิกหู"* คำว่า "จิตสงบ" ในที่นี้ หมายถึงจิตที่เป็นอารมณ์เดียวเพียงชั่ววูบ ที่พระท่านเรียกว่า "ขณิกสมาธิ" คือสมาธิเล็กๆ น้อยๆ สมาธิแบบเด็กๆ ที่เพิ่งหัดตั้งไข่ คือหัดยืนแล้วก็ล้มลง แล้วก็ลุกขึ้นยืนใหม่ ซึ่งเป็นอารมณ์จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น สงบวูบลงเล็กน้อย แล้วก็รักษาไว้ได้ ซึ่งยังห่างไกลต่อการที่จิตถึงขั้นเป็นอุปจารสมาธิและฌาน

แม้กระนั้นก็ยังมีอานิสงส์มากมายถึงเพียงนี้ โดยหากผู้ใด จิตทรงอารมณ์อยู่ในขั้น ขณิกสมาธิ แล้วบังเอิญตายลงในขณะนั้น อานิสงส์นี้จะส่งผลให้ไปบังเกิดในเทวโลกชั้นที่ ๑ คือชั้น จาตุมหาราชิกา หากจิตยึดไตรสรณคมน์ มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งอันสูงสุดด้วย ก็เป็นเทวดาชั้นที่ ๒ คือ ดาวดึงส์

สมาธินั้นมีหลายขั้นตอน ระยะก่อนที่จะเป็นฌาน (อัปปนาสมาธิ) ก็คือขณิกสมาธิ และอุปจารสมาธิ ซึ่งอานิสงส์ส่งให้ไปบังเกิดในเทวโลก ๖ ชั้น แต่ยังไม่ถึงชั้นพรหมโลก สมาธิในระดับ อัปปนาสมาธิ หรือฌานนั้น มีรูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลให้ไปเกิดในพรหมโลก รวม ๒๐ ชั้น แต่จะเป็นชั้นใด ย่อมสุดแล้วแต่ความละเอียดประณีต ของกำลังฌานที่ได้ (เว้นแต่พรหมโลกชั้นสุทธาวาส คือชั้นที่ ๑๒ ถึง ๑๖ ซึ่งเป็นที่เกิดของพระอนาคามีบุคคลโดยเฉพาะ) เช่น รูปฌาน ๑ ส่งผลให้บังเกิดในพรหมโลกชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๓ สุดแล้วแต่ความละเอียดประณีตของกำลังฌาน ๑ เป็นต้น

ส่วนอรูปฌานชั้นสูงสุด ที่เรียกว่า "เนวสัญญานาสัญญายตนะ" นั้น ส่งผลให้บังเกิดใน พรหมโลกชั้นสูงสุด คือชั้นที่ ๒๐ ซึ่งมีอายุยืนยาวถึง ๘๔,๐๐๐ มหากัป เรียกกันว่า นิพพานพรหม คือ นานเสียจนเกือบหาเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดมิได้ จนเป็นที่หลงผิดเข้าใจผิดกันว่าเป็นนิพพาน

การทำสมาธิ เป็นการสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ลงทุนน้อยที่สุด เพราะไม่ได้เสียเงินเสียทอง ไม่ได้เหนื่อยยากต้องแบกหามแต่อย่างใด เพียงแต่ค่อยเพียรระวังรักษาสติ คุ้มครองจิตมิให้แส่ส่ายไปสู่อารมณ์อื่นๆ โดยให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเท่านั้น การทำทานเสียอีก ยังต้องเสียเงินเสียทอง การสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาโรงธรรม ยังต้องเสียทรัพย์ และบางทีก็ต้องเข้าช่วยแบกหามเหนื่อยกาย แต่ก็ได้บุญน้อยกว่าการทำสมาธิอย่างที่เทียบกันไม่ได้

อย่างไรก็ดี การเจริญสมถภาวนา หรือสมาธินั้น แม้จะได้บุญอานิสงส์มากมายมหาศาลอย่างไร ก็ยังไม่ใช่บุญกุศลที่สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนา หากจะเปรียบกับต้นไม้ ก็เป็นเพียงเนื้อไม้เท่านั้น การเจริญวิปัสสนา (การเจริญปัญญา) จึงจะเป็นการสร้างบุญกุศลที่สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนา หากจะเปรียบ ก็เป็นแก่นไม้โดยแท้

(๒) วิปัสสนาภาวนา (การเจริญปัญญา)

เมื่อจิตของผู้บำเพ็ญตั้งมั่นในสมาธิ จนมีกำลังดีแล้ว เช่น อยู่ในระดับฌานต่างๆ ซึ่งจะเป็นฌานระดับใดก็ได้ แม้แต่จะอยู่แค่เพียงอุปจารสมาธิ จิตของผู้บำเพ็ญเพียรก็ย่อมมีกำลัง และอยู่ในสภาพที่นิ่มนวลควรแก่การเจริญวิปัสสนาต่อไปได้

อารมณ์ของวิปัสสนานั้น แตกต่างไปจากอารมณ์ของสมาธิ เพราะสมาธินั้น มุ่งให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งแต่เพียงอารมณ์เดียว โดยแน่นิ่งอยู่เช่นนั้น ไม่นึกไม่คิดอะไรๆ

แต่ **วิปัสสนา ไม่ใช่การให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวนิ่งอยู่เช่นนั้น แต่เป็นจิตที่คิดใคร่ครวญ หาเหตุและผล ในสภาวธรรมทั้งหลาย และสิ่งที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนานั้น มีแต่เพียงอย่างเดียวก็คือ "ขันธ์ ๕"** ซึ่งนิยมเรียกกันว่า "รูป-นาม" โดยรูป มี ๑ ส่วนนามนั้นมี ๔ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

ขันธ์ ๕ ดังกล่าว เป็นเพียงอุปาทานขันธ์ เพราะแท้จริงแล้วก็เป็นแต่เพียงสังขารธรรม ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการปรุงแต่ง แต่เพราะอวิชชา คือความไม่รู้เท่าทันสภาวธรรม จึงทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น ด้วยอำนาจอุปาทานว่า เป็นตัวเป็นตนและของตน การเจริญวิปัสสนา ก็โดยมีจิตพิจารณา จนรู้แจ้งเห็นจริงว่า สภาวธรรมทั้งหลาย อันได้แก่ขันธ์ ๕ นั้นล้วนมีอาการเป็นพระไตรลักษณ์ คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดย...

(๑) อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง คือสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ สมบัติ เพชร หิน ดิน ทราย และรูปกายของเรา ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เมื่อมีเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาเพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น ไม่อาจจะให้ตั้งมั่นทรงอยู่ในสภาพเดิมได้ เช่น คน และสัตว์ เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้ว ก็มีการเจริญเติบโตเป็นหนุ่มสาวและเฒ่าแก่ จนตายไปในที่สุด ไม่มีเว้นไปได้ทุกผู้คน แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย พรหม และเทวดา ฯลฯ

สรรพสิ่งทั้งหลายอันเนื่องมาจากการปรุงแต่ง ที่เรียกว่า อุปาทาน-ขันธ์ ๕ เช่น รูปกาย ล้วนแต่เป็นแร่ธาตุต่างๆ มาประชุมรวมกัน เป็นหน่วยเล็กๆ ของชีวิตขึ้นก่อน ซึ่งเล็กจนตาเปล่ามองไม่เห็น เรียกกันว่า "เซลล์" แล้วบรรดาเซลล์เหล่านั้น ก็มาประชุมรวมกัน เป็นรูปร่างของคนและสัตว์ขึ้น ซึ่งหน่วยชีวิตเล็กๆ เหล่านั้นก็มีการเจริญเติบโต และแตกสลายไป แล้วเกิดของใหม่ขึ้นแทนที่อยู่ตลอดเวลา ล้วนแล้วแต่เป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้แน่นอน

(๒) ทุกขัง ได้แก่ "สภาพที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้" ทุกขัง ในที่นี้ มิได้หมายความแต่เพียงว่า เป็นความทุกข์กายทุกข์ใจเท่านั้น แต่การทุกข์กายทุกข์ใจ ก็เป็นลักษณะส่วนหนึ่งของ ทุกขัง ในที่นี้ สรรพสิ่งทั้งหลาย อันเป็นสังขารธรรม เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่อาจที่จะทรงตัวตั้งมั่นทนทาน อยู่ในสภาพนั้นๆ ได้ตลอดไป แต่จะต้องเปลี่ยนแปลงไป เพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น เมื่อได้เกิดมาเป็นเด็ก จะให้ทรงสภาพเป็นเด็กๆ เช่นนั้นตลอดไปหาได้ไม่ จะต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นหนุ่มและสาว แล้วก็เฒ่าแก่ จนในที่สุดก็ต้องตายไป แม้แต่ขันธ์ที่เป็นนามธรรม อันได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็ไม่มีสภาพทรงตัว เช่น ขันธ์ที่เรียกว่า เวทนา อันได้แก่ความสุขกาย สุขใจ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ และไม่สุขไม่ทุกข์ ซึ่งเมื่อมีอารมณ์อย่างใดดังกล่าวเกิดขึ้น แล้วจะให้ทรงอารมณ์เช่นนั้นตลอดไป ย่อมเป็นไปไม่ได้ นานไป อารมณ์เช่นนั้น หรือเวทนาเช่นนั้น ก็ค่อยๆ จางไป แล้วเกิดอารมณ์ใหม่ชนิดอื่นขึ้นมาแทน

(๓) อนัตตา ได้แก่ "ความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่สิ่งของ" โดยสรรพสิ่งทั้งหลาย อันเนื่องมาจากการปรุงแต่ง ไม่ว่าจะเป็น "รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ" ล้วนแต่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เช่น รูปขันธ์ ย่อมประกอบขึ้นด้วยแร่ธาตุต่างๆ มาประชุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นหน่วยชีวิตเล็กๆ ขึ้นก่อน เรียกในทางวิทยาศาสตร์ว่า "เซลล์" แล้วเซลล์เหล่านั้นก็ประชุมรวมกันเป็นรูปใหม่ขึ้น จนเป็นรูปกายของคนและสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งพระท่านรวมเรียกหยาบๆ ว่า เป็นธาตุ ๔ มาประชุมรวมกัน โดยส่วนที่เป็นของแข็ง มีความหนักแน่น เช่น เนื้อ กระดูก ฯลฯ เรียกว่า ธาตุดิน ส่วนที่เป็นของเหลว เช่น น้ำเลือด น้ำเหลือง น้ำลาย น้ำดี น้ำปัสสาวะ น้ำไขข้อ น้ำมูก น้ำลาย ฯลฯ รวมเรียกว่า ธาตุน้ำ ส่วนสิ่งที่ให้พลังงาน และอุณหภูมิในร่างกาย เช่น ความร้อน ความเย็น เรียกว่า ธาตุไฟ

ส่วนธรรมชาติที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว ความตั้งมั่น ความเคร่ง ความตึง และบรรดาสิ่งเคลื่อนไหวไปมาในร่างกาย เรียกว่า ธาตุลม (โดยธาตุ ๔ ดังกล่าวนี้ มิได้มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า "ธาตุ" อันหมายถึงแร่ธาตุในทางวิทยาศาสตร์) ธาตุ ๔ หยาบๆ เหล่านี้ ได้มาประชุมรวมกันขึ้น เป็นรูปกายของคน สัตว์ และสรรพสิ่งทั้งหลาย เพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อนานไปก็ย่อมเปลี่ยนแปลง แล้วแตกสลาย กลับคืนไปสู่สภาพเดิม โดยส่วนที่เป็นดิน ก็กลับไปสู่ดิน ส่วนที่เป็นน้ำ ก็กลับไปสู่น้ำ ส่วนที่เป็นไฟ ก็กลับไปสู่ไฟ ส่วนที่เป็นลม ก็กลับไปสู่ความเป็นลม ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของคนและสัตว์ที่ไหนแต่อย่างใด จึงไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นรูปกายนี้ว่า เป็นตัวเราของเรา ให้เป็นที่พึ่งอันถาวรได้

สมาธิ ย่อมมีกรรมฐาน ๔๐ เป็นอารมณ์ ซึ่งผู้บำเพ็ญอาจจะใช้กรรมฐานบทใดบทหนึ่ง ตามแต่ที่ถูกแก่จริตนิสัยของตน ก็ย่อมได้

ส่วนวิปัสสนานั้น มีแต่เพียงอย่างเดียว คือมีขันธ์ ๕ เป็นอารมณ์ เรียกสั้นๆ ว่า มีแต่รูปกับนามเท่านั้น ขันธ์ ๕ นั้นได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสภาวธรรม หรือสังขารธรรม อันเกิดขึ้นเนื่องจากการปรุงแต่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไม่เที่ยง ทนอยู่ในสภาพเช่นนั้นไม่ได้ และไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนแต่อย่างใด **อารมณ์ของวิปัสสนานั้น เป็นอารมณ์จิตที่ใคร่ครวญหาเหตุและผล ในสังขารธรรมทั้งหลาย** จนรู้แจ้ง เห็นจริงว่า เป็นพระไตรลักษณ์ คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และเมื่อใดที่จิตยอมรับสภาพความเป็นจริงว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เรียกว่าจิตเข้าสู่กระแสธรรม ตัดกิเลสได้

ปัญญาที่จะเห็นสภาพความเป็นจริงดังกล่าว ไม่ใช่แต่เพียงปัญญาที่นึกคิดและคาดหมายเอาเท่านั้น แต่ย่อมมีตาวิเศษ หรือตาในอย่างที่พระท่านเรียกว่า "ญาณทัสสนะ" เห็นเป็นเช่นนั้นจริงๆ

ซึ่งจิตที่ได้ผ่านการอบรมสมาธิมา จนมีกำลังดีแล้ว ย่อมมีพลังให้เกิดญาณทัสสนะ หรือปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงดังกล่าวได้ เรียกกันว่า "สมาธิอบรมปัญญา" คือสมาธิ ทำให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้น และเมื่อวิปัสสนาญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถ่ายถอนกิเลสให้เบาบางลง จิตย่อมจะเบาและใสสะอาด บางจากกิเลสทั้งหลายไปตามลำดับ สมาธิจิตก็จะยิ่งก้าวหน้าและตั้งมั่นมากยิ่งๆ ขึ้นไปอีก เรียกว่าเป็น "ปัญญาอบรมสมาธิ" ฉะนั้น ทั้ง **สมาธิและวิปัสสนา จึงเป็นทั้งเหตุและผลของกันและกัน และอุปการะซึ่งกันและกัน จะมีวิปัสสนาปัญญาเกิดขึ้น โดยขาดกำลังสมาธิสนับสนุนมิได้เลย อย่างน้อยที่สุดก็จะต้องใช้กำลังของขณิกสมาธิเป็นบาทฐานในระยะแรกเริ่ม** สมาธิจึงเปรียบเหมือนกับหินลับมีด ส่วนวิปัสสนานั้น เหมือนกับมีดที่ได้ลับกับหินคมดีแล้ว ย่อมมีอำนาจถากถางตัดฟัน บรรดากิเลสทั้งหลาย ให้ขาดและพังลงได้

อันสังขารธรรมทั้งหลายนั้น ล้วนแต่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ตัวเราของเราแต่อย่างใด ทุกสรรพสิ่งล้วนแล้วเป็นแค่ ดิน น้ำ ลม และไฟ มาประชุมรวมกันชั่วคราวตามเหตุตามปัจจัยเท่านั้น ในเมื่อจิตได้เห็นความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว จิตก็จะคลายจากอุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่น โดยคลายกำหนัดในลาภยศ สรรเสริญ สุขทั้งหลาย ความโลภ ความโกรธ และความหลง ก็จะเบาบางลงไปตามลำดับปัญญาญาณ จนหมดสิ้นจากกิเลสทั้งมวล บรรลุซึ่งพระอรหัตผล

ฉะนั้น การที่จะเจริญวิปัสสนาภาวนาได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพยายามทำสมาธิให้ได้เสียก่อน หากทำสมาธิยังไม่ได้ (อย่างน้อยที่สุดจะต้องได้ขณิกสมาธิ) ก็ไม่มีทางที่จะเกิดวิปัสสนาปัญญาขึ้น สมาธิจึงเป็นเพียงบันไดขั้นต้น ที่จะก้าวไปสู่การเจริญวิปัสสนาปัญญาเท่านั้น ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า

"ผู้ใดแม้จะทำสมาธิ จนจิตเป็นฌานได้นานถึง ๑๐๐ ปี และไม่เสื่อม ก็ยังได้บุญน้อยกว่าผู้ที่มองเห็นความเป็นจริงที่ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายอันเนื่องมาจากการปรุงแต่ง ล้วนแล้วแต่ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แม้จะเห็นเพียงชั่วขณะจิตเดียวก็ตาม"

ดังนี้จะเห็นได้ว่า วิปัสสนาภาวนา นั้นเป็นสุดยอดของการสร้างบุญบารมีโดยแท้จริง และการกระทำก็ไม่ได้เหนื่อยยากลำบาก ไม่ต้องแบกหาม ไม่ต้องลงทุนหรือเสียทรัพย์แต่อย่างใด แต่ก็ได้กำไรมากที่สุด

เมื่อเปรียบการให้ทานเช่นกับกรวดและทราย ก็เปรียบวิปัสสนาได้กับเพชรน้ำเอก ซึ่งทาน ย่อมไม่มีทางที่จะเทียบศีล ศีล ก็ไม่มีทางที่จะเทียบกับสมาธิ และสมาธิ ก็ไม่มีทางที่จะเทียบกับวิปัสสนา

แต่ตราบใดที่เราท่านทั้งหลาย ยังไม่ถึงฝั่งพระนิพพาน ก็ต้องเก็บเล็กผสมน้อย โดยทำทุกๆ ทาง เพื่อความไม่ประมาท โดยทำทั้งทาน ศีล และภาวนา สุดแต่โอกาสจะอำนวยให้

จะถือว่าการเจริญวิปัสสนาภาวนานั้นลงทุนน้อยที่สุด แต่ได้กำไรมากที่สุด ก็เลยทำแต่วิปัสสนาอย่างเดียว โดยไม่ยอมลงทุนทำบุญให้ทานใดๆ ไว้เลย เมื่อเกิดชาติหน้า เพราะเหตุที่ยังไม่ถึงฝั่งพระนิพพาน ก็เลยมีแต่ปัญญาอย่างเดียว ไม่มีจะกินจะใช้ ก็เห็นจะเจริญวิปัสสนาให้ถึงฝั่งพระนิพพานไปไม่ได้เหมือนกัน

อนึ่ง พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ว่า *"ผู้ใดมีปัญญา พิจารณาจนจิตเห็นความจริงว่า ร่างกายนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน คน สัตว์ แม้จะนานเพียงชั่วช้างยกหูขึ้นกระดิก ก็ยังดีเสียกว่า ผู้ที่มีอายุยืนยาวถึง ๑๐๐ ปี แต่ไม่มีปัญญาเห็นความเป็นจริงดังกล่าว"* กล่าวคือ แม้ว่าอายุของผู้นั้นจะยืนยาวมานานเพียงใด ก็ย่อมโมฆะเสียเปล่าไปอีกชาติหนึ่ง จัดว่าเป็น "โมฆบุรุษ" คือบุรุษผู้สูญเปล่า

การเจริญสมถะและวิปัสสนาอย่างง่าย ๆ ประจำวัน

ต่อไปนี้เป็นการ เจริญสมถะและวิปัสสนาอย่างง่ายๆ ประจำวัน ซึ่งควรจะได้ทำให้บ่อยๆ ทำเนืองๆ ทำให้มากๆ ทำจนจิตเป็นอารมณ์แนบแน่น ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด คือ ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง หรือนอน ก็คิดและใคร่ครวญถึงความเป็นจริง ๔ ประการ ดังต่อไปนี้ ซึ่งหากทำแล้ว พระพุทธองค์ตรัสว่า "*จิตของผู้นั้น ไม่ห่างจากวิปัสสนา และเป็นผู้ไม่ห่างจากมรรคผลนิพพาน*" คือ

(๑) มีจิตใคร่ครวญถึง มรณัสสติกรรมฐาน หรือ มรณานุสสติ-กรรมฐาน ซึ่งก็คือ การใคร่ครวญถึงความตายเป็นอารมณ์ อันความมรณะนั้น เป็นธรรมอันยิ่งใหญ่ ที่ไม่มีใครสามารถที่จะเอาชนะได้ แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงบรรลุถึงพระธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ไม่ตาย แต่ก็ยังต้องทรงทอดทิ้งพระสรีระร่างกายไว้ในโลก

การระลึกถึงความตาย จึงเป็นการเตือนสติให้ตื่น รีบพากเพียรชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ก่อนที่ความตายจะมาถึง พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญมรณัสสติว่า "*มรณัสสติ (การระลึกถึงความตาย) อันบุคคลทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หยั่งลงสู่พระนิพพานเป็นที่สุด ฯลฯ*" อันมรณัสสติกรรมฐานนั้น แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย ซึ่งแม้จะได้บรรลุมรรคผลแล้วก็ยังไม่ยอมละ เพราะยังทรงอารมณ์มรณัสสตินี้ ควบคู่ไปกับวิปัสสนา เพื่อความอยู่เป็นสุข ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า "*ตถาคตนึกถึงความตาย อยู่ทุก ลมหายใจเข้าและออก ฯลฯ*"

มรณัสสติกรรมฐานนั้น โดยปกติเป็นกรรมฐานของผู้ที่มีพุทธิจริต คือคนที่ฉลาด การใคร่ครวญถึงความตายเป็นอารมณ์ ก็คือการพิจารณาถึงความเป็นจริงที่ว่า ไม่ว่าคนและสัตว์ทั้งหลาย เมื่อมีเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญวัยเป็นหนุ่มสาว เฒ่าแก่ แล้วก็ตายไปในที่สุด ไม่อาจจะล่วงพ้นไปได้

ทุกผู้คน ไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจน เด็ก หนุ่มสาว เฒ่าแก่ สูงต่ำ และเหลื่อมล้ำกันด้วยฐานันดรศักดิ์อย่างใด ในที่สุดก็ทันกันและเสมอกันด้วยความตาย

ผู้ที่คิดถึงความตายนั้นเป็นผู้ที่ไม่ประมาทในชีวิต ไม่มัวเมาในชีวิต เพราะเมื่อคิดถึงแล้ว ย่อมเร่งกระทำความดีและบุญกุศล เกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะติดตามไปในภพชาติหน้า ผู้ที่ประมาทมัวเมาต่อทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ ตำแหน่งหน้าที่นั้น เป็นผู้ที่หลง เหมือนกับคนที่หูหนวกและตาบอด ซึ่งโบราณกล่าวตำหนิไว้ว่า “หลงลำเนาเขาป่า กู่หาพอได้ยิน หลงยศอำนาจ ย่อมหูหนวกและตาบอด” และกล่าวไว้อีกว่า “หลงยศลืมตาย หลงกายลืมแก่” และความจริงก็มีให้เห็นอยู่ทุกวันนี้ ที่บางท่านใกล้จะเข้าโลงอยู่แล้ว ก็ยังหลงและมัวเมาในอำนาจ วาสนา ตำแหน่งหน้าที่ จนลืมไปว่า อีกไม่นาน ตนก็จะต้องทิ้งต้องจากสิ่งเหล่านี้ไป และเมื่อได้พรากจากไปแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนได้หลงมัวเมา เฝ้าแสวงหาหวงแหน เกาะแน่นอยู่นั้น ก็จะต้องสลายไปพร้อมกับความตายของตนสูญเปล่า ไม่ได้ตามติดกับตนไปด้วยเลย แล้วไม่นาน ผู้คนที่อยู่เบื้องหลังก็ลืมเลือนตนไปเสียสิ้น ดูเหมือนกับวันเวลาทั้งหลายที่ตนได้ต่อสู้มาเหนื่อยยาก ขวนขวายจนได้สิ่งดังกล่าวมานั้น จะต้องโมฆะและสูญเปล่าไปโดยหาสาระประโยชน์อันใดมิได้เลย

มรณัสสติกรรมฐานนั้น เมื่อพิจารณาไปนานๆ จิตจะค่อยๆ สงบระงับจากนิวรณ์ธรรม ๕ ประการ จนที่สุดก็เข้าถึงอุปจารสมาธิ ซึ่งความจริงกรรมฐานกองนี้เป็นเพียงสมถภาวนา แต่ก็ใกล้กับวิปัสสนา เพราะอารมณ์จิตที่ใช้นั้น เป็นการพิจารณาหาเหตุผล ในรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งหากพลิกการพิจารณาว่า อันชีวิตของคนและสัตว์ ตลอดจนสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่อาจทรงตัวตั้งมั่นอยู่ได้ เมื่อมีเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมมีความตายเป็นที่สุด เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนี้แล้ว ก็เป็นวิปัสสนาภาวนา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อใกล้จะเสด็จดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน อีก ๓ เดือน ได้ทรงปลงอายุสังขาร แล้วตรัสสอนพระอานนท์พร้อมหมู่ภิกษุทั้งหลายว่า

"อานนท์ ตถาคตได้เคยบอกเธอแล้วมิใช่หรือ ว่าสัตว์จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจไปทั้งสิ้น สัตว์จะได้ตามปรารถนาในสังขารนี้แต่ที่ไหนเล่า การที่จะขอให้สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว ที่มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว และที่จะต้องมีการแตกดับเป็นธรรมดาว่า อย่าฉิบหายเลยดังนี้ ย่อมไม่อยู่ในฐานะที่จะมีได้เป็นได้ การปรินิพพานของเราตถาคตจักมีในกาลไม่นานเลย ถัดจากนี้ไปอีก ๓ เดือน เราจัก นิพพาน ฯลฯ สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่ ทั้งที่เป็นพาลและบัณฑิต ทั้งที่มั่งมีและยากจน ล้วนแต่มีความตายเป็นเบื้องหน้า

เปรียบเหมือนภาชนะดิน ที่ช่างหม้อได้ปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ทั้งที่สุกและที่ยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลายไปในที่สุดฉันใด ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็ล้วนแต่มีความตายเป็นเบื้องหน้าฉันนั้น

วัยของเราแก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว เราจักต้องละพวกเธอไป ที่พึ่งของตัวเอง เราได้ทำแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาท ก็สามารถที่จะถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้"

และในวันมหาปรินิพพาน พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสปัจฉิมโอวาท ที่เรียกกันว่า "อัปปมาทธรรม" สั่งสอนพระสาวกเป็นครั้งสุดท้าย จนดูเหมือนว่า พระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ที่ทรงสั่งสอนมานานถึง ๔๕ พรรษา ได้มาประมวลประชุมรวมกัน ในปัจฉิมโอวาทนี้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ตถาคตขอเตือนท่านทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังประโยชน์ตน และประโยชน์ท่าน ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด"

(๒) มีจิตใคร่ครวญถึง อสุภกรรมฐาน อสุภ ได้แก่สิ่งที่ไม่สวยไม่งาม เช่น ซากศพ คือมีจิตพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงที่ว่า ร่างกายของคนและสัตว์ อันเป็นที่นิยมรักใคร่เสน่หา และเป็นบ่อเกิดแห่งตัณหาราคะ กามกิเลส ว่าเป็นของสวยของงาม เป็นที่เจริญตาเจริญใจ ไม่ว่าร่างกายของตนเองและของผู้อื่นก็ตาม แท้ที่จริงแล้วก็เป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง คือทนอยู่ในสภาพเช่นนั้นไม่ได้ วันเวลาย่อมพรากความสวยสดงดงาม ให้ค่อยๆ จากไป จนเข้าสู่วัยชรา ซึ่งจะมองหาความสวยงามใดๆ หลงเหลืออยู่มิได้อีกเลย

และในทันใดที่ตายลงนั้น แม้แต่ผู้ที่เคยสนิทสนมเสน่หารักใคร่อันรวมถึง สามี ภริยา และบุตรธิดา ต่างก็พากันรังเกียจในทันใด ไม่ยอมเข้าใกล้ บ้านของตนเองที่อุตสาห์สร้างมาด้วยความเหนื่อยยาก ก็ไม่ยอมให้อยู่ ต้องรีบๆ ขนออกไปโดยไว ไว้ที่วัด แล้วซากเหล่านั้นก็เน่าเปื่อยสลายไป เริ่มตั้งแต่เนื้อหนัง ค่อยๆ พองออก ขึ้นอืด น้ำเลือดน้ำเหลืองก็เริ่มเน่า แล้วเดือดไหลออกจากทวารทั้งหลาย เนื้อหนังแตกปริ แล้วร่วงหลุดออก จนเหลือแต่กระดูก ส่งกลิ่นเน่าเหม็น เป็นที่น่าเกลียดน่ากลัวสะอิดสะเอียน หาความสวยงามน่ารักเสน่หาใดๆ มิได้เลย ทั้งไร้คุณค่าและประโยชน์ คงมีค่าแค่เป็นอาหารแก่หมู่หนอนเท่านั้น แล้วในที่สุดกระดูกก็กระจัดกระจายเรี่ยราดอยู่ตามดินและทราย แตกละเอียดผุพังเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แล้วเปื่อยยุ่ยเป็นปุ๋ยแก่พืชผักต่อไป หาตัวตนของเราของเขาที่ไหนมิได้เลย สังขารของเราในที่สุดก็เป็นเช่นนี้ ไม่มีอะไรคงเหลือไว้เลย

(๓) มีจิตใคร่ครวญถึง กายคตานุสสติกรรมฐาน บางทีเรียกกันง่ายๆ ว่า "กายคตาสติกรรมฐาน" เป็นกรรมฐานที่มีอานิสงส์มาก เพราะสามารถทำให้ละ "สักกายทิฐิ" อันเป็นสังโยชน์ข้อต้น ได้โดยง่าย และเป็นกรรมฐานที่เกี่ยวกับการพิจารณาร่างกาย ให้เห็นสภาพตามความเป็นจริง ซึ่งมักพิจารณาร่วมกับอสุภกรรมฐาน มรณัสสติกรรมฐาน ซึ่งพระอริยเจ้าทุกๆ พระองค์ที่จะบรรลุพระอรหัตผลได้ จะต้องผ่านการพิจารณากรรมฐานทั้ง ๓ กองนี้เสมอ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนามิได้ ทั้งนี้เพราะบรรดาสรรพกิเลสทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นความโลภ โกรธ และหลง ต่างก็เกิดขึ้นที่กายนี้ เพราะความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจอุปาทาน ว่าเป็นตัวตนและของตน จึงได้เกิดกิเลสดังกล่าวขึ้น

การพิจารณาละกิเลส ก็จะต้องพิจารณาละที่กายนี้เอง มรรค ผล และนิพพาน ไม่ต้องไปมองหาที่ไหนเลย แต่มีอยู่พร้อม ให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ที่ร่างกาย อันกว้างศอก ยาววา และหนาคืบนี่เอง

การพิจารณาก็คือ ให้มีจิตใคร่ครวญ เห็นตามสภาพความเป็นจริงว่า อันร่างกายของคนและสัตว์ ที่ต่างก็เฝ้าทะนุถนอม ว่าสวยงาม เป็นที่สนิทเสน่หา ชมเชยรักใคร่ซึ่งกันและกันนั้น แท้จริงแล้วก็เป็นของปฏิกูลสกปรกโสโครก ไม่สวยไม่งาม ไม่น่ารักใคร่ทะนุถนอม เป็นมูตรเป็นคูถ เป็นที่บรรจุไว้ซึ่งสรรพสิ่ง ทั้งที่เป็นพืชผักและซากศพของสัตว์ ที่บริโภคเข้าไปภายในกระเพาะนั้น คือเป็นดุจป่าช้า ที่รวมฝังซากศพของสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง พืชและสัตว์ที่บริโภคเข้าไป ก็ล้วนแต่เป็นของที่สกปรก เมื่อขับถ่ายออกมาจากทวารทั้งหลาย ก็ยิ่งเป็นของที่สกปรกโสโครก ซึ่งต่างก็พากันรังเกียจว่าเป็น "ขี้" มีสารพัดขี้ ซึ่งแม้แต่จะเหลือบตาไปมอง ก็ยังไม่อยากที่จะมอง แต่แท้ที่จริงแล้วในท้อง กระเพาะ ลำไส้ ภายในร่างกายของทุกผู้คน ก็ยังคงมีบรรดา "ขี้" เหล่านี้บรรจุอยู่ เพียงแต่มีหนังห่อหุ้มปกปิดไว้ ทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้จากภายนอกเท่านั้น

แต่เราท่านทั้งหลาย ก็พากันกกกอด คลึงเคล้า เฝ้าชมเชยก้อนขี้เหล่านี้ ว่าเป็นของที่สวยงาม น่ารักน่าใคร่ น่าเสน่หายิ่งนัก

เมื่อมีการขับถ่ายออกจากทวารหู ก็เรียกกันว่า ขี้ของหู คือ "ขี้หู" ที่ขับถ่ายออกทางตา ก็เรียกกันว่า "ขี้ตา" ที่ติดฟันอยู่ ก็เรียกว่า "ขี้ฟัน" ที่ออกจากทางจมูก ก็เรียกว่าขี้ของจมูก คือ "ขี้มูก" รวมความแล้ว บรรดาสิ่งที่ขับถ่ายออกมา พอพ้นจากร่างกาย ในทันใดนั้นเอง จากเดิมที่เป็นของน่ารักน่าเสน่หา ก็กลายเป็นของที่น่ารังเกียจไปโดยพลัน กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครอยากรักอยากเสน่หา เพราะเป็นขี้ และไม่มีใครอยากเป็นเจ้าของด้วย เมื่อไม่มีใครยอมรับเป็นเจ้าของ สิ่งที่ขับถ่ายออกมาทางผิวหนัง จึงหาเจ้าของมิได้ ซึ่งต่างก็โทษกันว่า "ขี้ของใครก็ไม่ทราบ" นานเข้าก็กลายเป็น "ขี้ไคล" ดังนี้เป็นต้น

นอกจากสิ่งที่ขับถ่ายออกมา จะน่ารังเกียจดังกล่าวแล้ว แม้แต่สังขารร่างกายของคนเรา เมื่อได้แยกแยะพิจารณาไปแล้ว ก็จะเห็นความจริงที่ว่า เป็นที่ประชุมรวมกัน ของอวัยวะชิ้นต่างๆ ที่เป็น ตา หู จมูก ลิ้น กล้ามเนื้อ ปอด ตับ ม้าม หัวใจ กระเพาะอาหาร ลำไส้ หนังพังผืด เส้นเอ็น น้ำเลือด น้ำเหลือง น้ำลาย น้ำตา น้ำปัสสาวะ ฯลฯ รวมเรียกกันว่า อาการ ๓๒ ซึ่งต่างก็ห้อยแขวนระเกะระกะ ยานโตงเตงอยู่ภายใน เมื่อแยกหรือควักออกดูทีละชิ้น จะไม่มีชิ้นใด ที่เรียกกันว่าสวยงาม น่ารัก น่าพิศวาสเลย กลับเป็นของที่น่าเกลียด ไม่สวย ไม่งาม ไม่น่าดู แต่สิ่งเหล่านี้ก็รวมประกอบอยู่ภายในร่างกายของเราทุกผู้คน โดยมีหนังหุ้มห่อปกปิดอยู่โดยรอบ หากไม่มีผืนหนังหุ้มห่อ และสามารถมองเห็นภายในได้แล้ว แม้จะเป็นร่างกายของคนที่รักสุดสวาทขาดใจ ก็คงจะต้องรีบเบือนหน้าหนี อกสั่น ขวัญหาย บางทีอาจจะต้องถึงขั้นจับไข้ไปเลย ซึ่งอาจจะต้องถึงขั้นทำพิธีปัดรังควาน เรียกขวัญกันอีก

หากจะถือว่า ความน่ารักน่าเสน่หา อยู่ที่ผืนหรือแผ่นหนังรอบกาย ก็ลองลอกออกมาดู ก็จะเห็นว่า ไม่สวยงามตรงไหนแต่อย่างใด แต่ที่นิยมยกย่อง รักใคร่ หลงกันอยู่ ก็คือผิว หรือสีของหนังชั้นนอกสุดเท่านั้น ถ้าได้ลอก หรือขูดผิวชั้นนอกสุดออก ให้เหลือแต่หนังแท้แดง ๆ แล้วแม้แต่จะเป็นหนังสดสวยของนางงามจักรวาล ผู้คนก็คงจะต้องเบือนหน้าหนี จึงเป็นที่แน่ชัดว่า คนสวยคนงาม ก็คงสวยและงามกันแค่ผิวหนังชั้นนอกสุด รักและเสน่หากันที่ผิวหนัง ซึ่งเป็นของฉาบฉวยนอกกาย หาได้สวยงามน่ารักเข้าไปถึงตับ ปอด หัวใจ ม้าม กระเพาะ ลำไส้ น้ำเลือด น้ำเหลือง อุจจาระ ปัสสาวะ ที่อยู่ภายในร่างกายด้วยไม่

ส่วนผู้ที่ผิวหรือสีของหนังดำด่าง ไม่สดใสน่าดู ก็พยายามทาลิปสติก แต่งหน้า ทาสี พอกแป้ง ย้อม และดึงกันเข้าไป ให้เต่งตึง และออกเป็นสีสันต่างๆ แล้วก็พากันนิยมยกย่องชวนชมกันไป แท้ที่จริงแล้วก็เป็นความหลง โดยหลงรักกันที่แป้งและสีที่พอก หลอกให้เห็นฉาบฉวยอยู่แค่ที่ผิวภายนอกเท่านั้น เมื่อมีสติพิจารณาเห็นความเป็นจริงอยู่เช่นนี้ หากจิตมีกำลัง ก็จะทำให้นิวรณ์ ๕ ประการ ค่อยๆ สงบระงับลง ทีละเล็กทีละน้อย โดยเฉพาะจิตจะไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย แส่ส่ายไปในอารมณ์รักๆ ใคร่ๆ ในที่สุดจิตก็จะสงบเยือกเย็นลง จนถึงขั้นอุปจารสมาธิได้ หากสติมีกำลังพอ ก็อาจถึงขั้นปฐมฌานได้

กายคตานุสสติกรรมฐานนั้น ความจริงก็เป็นเพียงสมถภาวนา ที่ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ถึงขั้นปฐมฌาน แต่ก็เป็นสมถภาวนา ที่เจือไปด้วยวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็นอารมณ์จิตที่ใคร่ครวญหาเหตุและผล ตามสภาพเป็นจริงของสังขารธรรม หรือสภาวธรรม

ซึ่งหากได้พลิกการ พิจารณาอาการ ๓๒ ดังกล่าว ให้รู้แจ้งเห็นจริงว่า อาการ ๓๒ ดังกล่าวนั้น ไม่มีการทรงตัว เมื่อมีเกิดเป็นอาการ ๓๒ ขึ้นแล้ว ก็ไม่อาจจะตั้งมั่นอยู่ได้ จะต้องเปลี่ยนแปลงไป

อาการ ๓๒ ดังกล่าวนั้น เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ตัวเราและของเราแต่อย่างใด ร่างกาย ไม่ว่าของตนเองและของผู้อื่น ต่างก็เต็มไปด้วยความทุกข์ ดังนี้ก็เป็น วิปัสสนา

กายคตานุสสติกรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่เมื่อได้พิจารณาไปแล้ว ก็จะเห็นความสกปรกโสโครกของร่างกาย จนรู้แจ้งเห็นจริงว่า ไม่น่ารัก ไม่น่าใคร่ จึงเป็นกรรมฐานที่มีอำนาจทำลายราคะกิเลส และเมื่อได้รู้แจ้ง เห็นจริงดังกล่าวมากๆ เข้า จิตก็จะมีกำลัง และเกิดความเบื่อหน่ายใน ร่างกาย ทั้งของตนเองและของผู้อื่น จึงเป็นการง่ายที่ "นิพพิทาญาณ" จะเกิดขึ้น และเมื่อ "นิพพิทาญาณ" ได้เกิดขึ้นแล้ว จนมีญาณทัสสนะ เห็นแจ้งอาการพระไตรลักษณ์ว่า ร่างกายเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขาแต่อย่างใด จิตก็จะน้อมไปสู่ "สังขารุเปกขาญาณ" ซึ่งมีอารมณ์อันวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายในร่างกาย และคลายกำหนัดในรูปนามขันธ์ ๕ เรียกว่า จิตปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ในอุปาทานขันธ์ ๕ ซึ่งจะนำไปสู่การละ "สักกายทิฐิ" อันเป็นการละ ความเห็นผิดในร่างกายนี้เสียได้ ถ้าละได้เมื่อใด ก็ใกล้ที่จะบรรลุความ เป็นพระอริยเจ้าเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา คือเป็น "พระโสดาบัน" สมจริงตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า การเจริญพระกรรมฐานกองนี้ จะไม่ห่างจากมรรค ผล และนิพพาน

ฉะนั้น กายคตานุสสติกรรมฐาน จึงเป็นกรรมฐานเครื่องที่จะทำให้ บรรลุพระอรหันต์ได้โดยง่าย ซึ่งในสมัยพระพุทธกาล ท่านที่บรรลุแล้ว ด้วยพระกรรมฐานกองนี้มีเป็นอันมาก ในสมัยที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปพบพราหมณ์สองสามีภรรยา ซึ่งมีธิดาที่สุดสวย นามว่า "นางมาคัณฑิยา" พราหมณ์ทั้งสองชอบใจในพระพุทธองค์ จึงได้ออก ปากยกนางมาคัณฑิยาให้เป็นภรรยา

พระพุทธองค์ไม่ทรงรับไว้ และมองเห็นนิสัยของพราหมณ์สามีภรรยาทั้งสอง ที่จะได้บรรลุมรรคผล จึงได้ทรงแสดงธรรมให้ฟัง โดยยกเอากายคตานุสสติกรรมฐาน ขึ้นมาเทศน์ ซึ่งได้ตรัสตำหนิโทษแห่งความสวยงามแห่งรูปกายของนางมาคัณฑิยาว่า พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เป็นของปฏิกูล มูตร คูถ เน่าเหม็น หาความสวยงามใดๆ มิได้เลย พราหมณ์ทั้งสองพิจารณาตาม ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ส่วนนางมาคัณฑิยากลับผูกโกรธต่อมาเมื่อนางได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพี ก็ได้จองล้างจองผลาญพระพุทธองค์อย่างไม่สิ้นสุด เพราะอำนาจแรงพยาบาท

อีกท่านหนึ่งก็คือ นางอภิรูปนันทา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าเขมกะศากยะ ก็จัดว่ามีรูปงามที่สุดในสมัยนั้น และพระนางทรงภาคภูมิหลงใหลในความงดงามของพระนางยิ่งนัก แต่ด้วยบุญบารมีที่ได้เคยสร้างสมอบรมมาแล้วเป็นอันมากในอดีตชาติ เป็นเหตุให้พระนางได้สดับพระธรรมเทศนา ของพระพุทธองค์จากพระโอษฐ์ ซึ่งได้ทรงเทศน์กายคตานุสสติกรรมฐาน ควบคู่ไปกับ มรณัสสติกรรมฐาน แล้วทรงเนรมิตรูปกายของสาวงาม ที่งามยิ่งกว่าพระนางให้ปรากฏขึ้น ให้พระนางได้มองเห็น แล้วบันดาลให้รูปเนรมิตนั้น ค่อยๆ เจริญวัย แล้วแก่ชราทรุดโทรมลงๆ จนตายไปในที่สุด แล้วก็เน่าเปื่อย สลายไปต่อหน้าต่อตาพระนางก็น้อมนำเอาภาพนิมิตนั้น เข้ามาเปรียบเทียบกับร่างกายของพระนาง จนเห็นว่า ร่างกายอันงดงามของพระนางนั้น หาได้งามจริงไม่ทั้งเป็นอนิจจัง และอนัตตา หาสาระแก่นสารที่พึ่งอันถาวรอันใดมิได้เลยจนพระนางได้บรรลุพระอรหันต์ในขณะนั้นเอง

และนอกจากนี้ ก็ยังมีพระนางเขมาเทวี ที่ยิ่งด้วยรูปโฉม และเป็นพระมเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสาร แห่งเมืองราชคฤห์ ก็ได้บรรลุพระอรหันต์ในทำนองเดียวกันนี้เอง

(๔) มีจิตใคร่ครวญถึงธาตุกรรมฐาน คือ นอกจากจะมีจิตใคร่ครวญถึงความเป็นจริงของร่างกายดังกล่าวมาในข้อที่ (๓) แล้ว พึงพิจารณาแยกให้เห็นความเป็นจริงที่ว่า อันที่จริงร่างกายของเราเองก็ดีของผู้อื่นก็ดี ไม่ใช่ตัวเราของเราแต่อย่างใดเลย เป็นแต่เพียงธาตุ ๔ ที่มาประชุมเกาะกุมรวมกันเพียงชั่วคราวเท่านั้นเอง ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ แล้วสิ่งเหล่านี้ ก็ทนอยู่ในสภาพที่รวมกันเช่นนั้นไม่ได้ นานไปก็เก่า แก่ แล้วแตกสลายตายไป ธาตุน้ำ ก็กลับไปสู่ความเป็นน้ำ ธาตุดิน ก็กลับไปสู่ความเป็นดิน ธาตุลม ก็กลับไปสู่ความเป็นลม และธาตุไฟ ก็กลับไปสู่ความเป็นไฟตามเดิม

เนื้อตัวร่างกายของเรา เมื่อได้แยกส่วนออกมาดูแล้วก็มิได้มีตัวตนที่ตรงไหนแต่อย่างใด เป็นเพียงแค่เนื้อหนัง กระดูก ตับ ไต ไส้ กระเพาะ เส้นเอ็น พังผืด เนื้อเยื่อ มันสมอง ไขข้อ ฯลฯ มาเกาะกุมกัน ตัวตนของเราไม่มี ครั้นเมื่อแยกอวัยวะย่อยๆ ดังกล่าวออกไป จนถึงหน่วยย่อยๆ ของชีวิต คือ เซลล์เล็กๆ ที่มาเกาะกุมรวมกัน ก็จะเห็นว่าเซลล์เอง ก็เนื่องมาจากแร่ธาตุทั้งหลายซึ่งไม่มีชีวิตจิตใจ มารวมกันเป็นกลุ่มก้อนเล็กๆ ไม่มีตัวตนของเราแต่อย่างใด แม้แร่ธาตุต่างๆ นั้น ก็เนื่องมาจากพลังงาน โปรตอน และอิเล็กตรอนเท่านั้น หาใช่ตัวตนของเราแต่อย่างใดไม่ ที่หลงกันอยู่ว่าตัวเราของเรา หาที่ไหนมิได้เลย ทุกสรรพสิ่ง ที่ดิ้นรนแสวงหาสะสมกันเข้าไว้ ในที่สุดก็ต้องทิ้งจาก ซึ่งป่วยการที่จะกล่าวไปถึงสมบัติที่จะนำเอาติดตัวไปด้วย แม้แต่เนื้อตัวร่างกายที่ว่าเป็นของเรา ก็ยังเอาติดตัวไปไม่ได้ และก็เป็นความจริงที่ได้เห็นและรู้กันมานานนับล้านๆ ปี คนแล้วคนเล่า ท่านทั้งหลายที่ได้เคยยิ่งใหญ่ ด้วยอำนาจยศศักดิ์ อำนาจวาสนา และทรัพย์สมบัติในอดีตกาล จนเป็นถึงมหาจักรพรรดิ์ มีสมบัติที่สร้างสมมาด้วยเลือดและน้ำตาของผู้อื่นจนค่อนโลก แต่แล้วในที่สุดก็ต้องทิ้งต้องจากสิ่งเหล่านี้ไป

แม้แต่เนื้อตัวร่างกายของท่าน ที่เคยยิ่งใหญ่ จนถึงกับเป็นผู้ที่ไม่อาจจะแตะต้องได้ แต่แล้วก็ต้องทอดทิ้งจมดินและทราย จนในที่สุดก็สลายไป จนหาไม่พบว่า เนื้อ หนัง กระดูก ขน เล็บ ตับ ไต ไส้ กระเพาะของท่านไปอยู่ที่ตรงไหน คงเหลืออยู่แต่สิ่งที่เป็น ดิน น้ำ ลม และไฟ ตามสภาพเดิมที่ก่อเกิดกำเนิดมาเป็นตัวของท่านแต่เพียงชั่วคราวเท่านั้น

แล้วตัวของเราท่านทั้งหลายก็เพียงเท่านี้ มิได้ยิ่งใหญ่เกินไปกว่าท่านในอดีต จะรอดพ้นจากสัจธรรมนี้ไปได้หรือ

เมื่อความเป็นจริงก็เห็นๆ กันอยู่เช่นนี้แล้ว เหตุใดเราท่านทั้งหลายจึงต้องพากันดิ้นรนขวนขวาย สะสมสิ่งที่ในที่สุดก็จะต้องทิ้ง จะต้องจากไป ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายวันเวลาอันมีค่าของพวกเรา ซึ่งก็คงมีไม่เกินคนละ ๑๐๐ ปี ให้ต้องโมฆะเสียเปล่าไป โดยหาสาระประโยชน์อันใดมิได้ เหตุใดไม่เร่งขวนขวายสร้างสมบุญบารมี ที่เป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐ ซึ่งจะติดตามตัวไปได้ในชาติหน้า

แม้หากสิ่งเหล่านี้จะไม่มีจริง ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ อย่างเลวพวกเราก็เพียงเสมอตัว มิได้ขาดทุนแต่อย่างใด หากสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้มีจริง ดังที่ปราชญ์ในอดีตกาลยอมรับ แล้วเราท่านทั้งหลายไม่สร้างสมบุญและความดีไว้ สร้างสมแต่ความชั่วและบาปกรรม ตามติดตัวไป เราท่านทั้งหลายมิขาดทุนหรือ เวลาในชีวิตของเราที่ควรจะได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ กลับต้องมาโมฆะเสียเปล่า ก็สมควรที่จะได้ชื่อว่า เป็น "โมฆะบุรุษ" โดยแท้

หมายเหตุ *โมทนาสาธุกับ อาจารย์พรศิลป์ รัตนชูเดช ผู้เอื้อเฟื้อภาพเขียนลายเส้นที่ได้นำมาประดิษฐ์เป็นภาพปก และใช้เป็นภาพประกอบในหนังสือเล่มนี้*

ภาพโดย พรศิลป์ รัตนชูเดช

ชีวิตนี้น้อยนัก

ชีวิตนี้น้อยนัก แต่ชีวิตนี้สำคัญนัก เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นทางแยก จะไปสูงไปต่ำ จะไปดีไปร้าย เลือกได้ในชีวิตนี้เท่านั้น พึงสำนึกข้อนี้ให้จงดี แล้วจงเลือกเถิด เลือกให้ดีเถิด

ชีวิตนี้จักสวัสดี และชีวิตข้างหน้าก็จักสวัสดีได้ ถ้ามือแห่งกรรมร้าย ไม่มาถึงเสียก่อน

มือแห่งกรรมร้ายใดๆ ก็จะเอื้อมมาถึงไม่ได้ ถ้าชีวิตนี้ วิ่งหนีได้เร็วกว่า และการจะวิ่งหนีให้เร็วกว่ามือแห่งกรรมนั้น จะต้องอาศัยกำลังบุญกุศล คุณงามความดีเป็นอันมาก และสม่ำเสมอ

กำลังความสามารถในการวิ่งหนีมือแห่งกรรมชั่วกรรมร้าย คือ การทำดี พร้อมทั้งกาย วาจา ใจ ทุกเวลา

ผู้จะมีสติระวัง ไม่ทำความไม่ดี ทั้งกาย วาจา ใจ ได้ยิ่งกว่าผู้อื่น คือ เป็นผู้มีกตัญญูกตเวที อันเป็นธรรมสำคัญ ธรรมที่จะทำคนให้เป็นคนดี มีความห่วงใย ปรารถนาจะระวังรักษาผู้มีพระคุณ ไม่ให้ต้องเสียชื่อเสียง และไม่ต้องเสียทั้งน้ำใจ

ผู้มีกตัญญูกตเวที จึงเป็นผู้มีธรรมเครื่องคุ้มครองให้สวัสดี เครื่องคุ้มครองให้สวัสดี ก็คือ คุ้มครองไม่ให้ทำความไม่ดี คุ้มครองให้ทำแต่ความดี ทั้งกาย วาจา ใจ ทุกเวลา

ชีวิตนี้น้อยนัก *พึงใช้ชีวิตนี้อย่างผู้มีปัญญา ให้เป็นทางไปสู่ชีวิตหน้าที่ยืนนาน ให้เป็นสุคติที่ไม่มีกาลเวลา หาขอบเขตมิได้ โดยยึดหลักสำคัญ คือ ความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดา และต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคงทุกลมหายใจเข้าออกเถิด*

....

กราบขอบพระคุณ

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณ แขกผู้มีเกียรติ กัลยาณมิตร และญาติพี่น้องที่เคารพนับถือทุกท่าน ที่ได้แสดงออกถึงความมีไมตรีจิตด้วยการสละเวลามาร่วมแสดงความไว้อาลัย จัดพวงหรีดเคารพศพ ร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม ทั้งยังได้มอบปัจจัยร่วมทำบุญ และได้กรุณาให้เกียรติมาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) **คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ** จนกระทั่งวาระสุดท้าย

ขออำนาจบุญกุศลที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมบำเพ็ญ เพื่ออุทิศให้แก่ **คุณแม่อิ่มใจ วัฒนะโชติ** ในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยหนุนนำส่งให้ท่านและครอบครัว ประสบแต่ความสุขความเจริญ พานพบแต่สิ่งที่เป็นสรรพสิริมงคลตลอดไปเทอญ

หากการต้อนรับเป็นไปโดยไม่ทั่วถึงหรือขาดตกบกพร่องไป เจ้าภาพต้องขออภัยมา ณ โอกาสนี้

ด้วยความเคารพนับถือ
เจ้าภาพ

เพราะรักแท้ที่แม่ให้

“คุณแม่หนาหนักเพี้ยง พสุธา”
ลูกห่อนซาบวาจา สักน้อย
ต่อเมื่อแม่มรณา ลอยจาก
ลูกจึ่งน้ำตาย้อย คร่ำให้ครวญหา

ขอบคุณยายที่เลี้ยง ดูมา
ยายบอกเรียนวิชา เยอะไว้
แทนยายไม่ยอมหา เรียนก่อน
ยายจึ่งลำบากยากไร้ ไม่รู้วิชา

อาหารคือพะโล้ อร่อยสุด
เลี้ยงชีพอรน้องนุช เด็กน้อย
แกงส้มห่อหมกกรุด มาหม่ำ
อย่างอื่นอีกเป็นร้อย เลิศล้วนชวนชิม

ยายสอนสวดไหว้พระ มนต์ขลัง
ตัวอย่างหญิงแกร่งพลัง มากล้น
ขยันอดทนด้วยหวัง เป็นแบบ
ให้ลูกหลานเพียรพ้น เพิ่มพร้อมทำตาม

ยายเกิดสกุลโค้ว–เล้า สมบูรณ์ สุขเฮย
ยายช่วยสังคมหนุน ไม่เว้น
บำรุงศาสนาพูน ผลส่ง
ขอกุศลอย่าแอบเล้น ช่วยให้ยายเกษม

ลูกหลานส่งแม่ขึ้น สรวงสวรรค์
พิภพพร่างสว่างบรร- เจิดจ้า
ละลืมโลกมืดอัน ลำบาก
แม่พบแผ่นฟ้าอ้า โอบอ้อมกอดถนอม

ประภาพรรณ วัฒนะโชติ